

received: 2020-06-11

DOI 10.19233/ASHS.2020.44

SLOVESNOSTI OB PRIKLJUČITVI PREKMURJA H KRALJESTVU SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV

Darko FRIŠ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: darko.fris@um.si

Attila KOVÁCS

Inštitut za narodnostna vprašanja, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: attila.kovacs@inv.si

Tadeja MELANŠEK

Stefanova ul. 5, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: tadeja.melansek@student.um.si

IZVLEČEK

V prispevku je podrobno analiziran odziv slovenskih in madžarskih časnikov ter literature na jugoslovansko vojaško zasedbo Prekmurja, s poudarkom na odzivih, ki jih je vzpodbudila beltinska slovesnost ob priključitvi Prekmurja h Kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev, 17. avgusta 1919. Prav tako je podrobno predstavljeno poročanje časnikov o obeleževanju pomembnih obletnic priključitve Prekmurja v času Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev/Jugoslavije. Slovenskemu bralcu je v pričujočem prispevku prikazana tudi druga plat zgodbe, in sicer reakcija madžarskih časnikov na odcepitev Prekmurja.

Ključne besede: Prekmurje, priključitev Prekmurja, 1919, slovesnosti, Beltinci, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, Madžarska

LE CELEBRAZIONI PER L'ANNESSIONE DI OLTREMURA AL REGNO DEI SERBI, CROATI E SLOVENI

SINTESI

L'articolo analizza in dettaglio le reazioni dei giornali sloveni e ungheresi e inoltre prende in considerazione la letteratura riguardo all'occupazione militare jugoslava di Oltremura. Viene posta particolare attenzione alle reazioni per la cerimonia dell'annessione della regione al Regno dei Serbi, Croati e Sloveni nella cittadina di Beltinci il 17 agosto 1919. Viene inoltre presentato in maniera dettagliata di come i giornali avevano descritto le commemorazioni in varie occasioni di importanti anniversari dell'annessione al Regno dei Serbi, Croati e Sloveni ovvero Jugoslavia. Nel presente articolo viene proposta al lettore sloveno anche l'altra faccia della medaglia, ovvero le reazioni dei giornali ungheresi alla secessione di Oltremura.

Parole chiave: Oltremura, annessione di Oltremura, 1919, cerimonie, Beltinci, Regno dei Serbi, Croati e Sloveni, Ungheria

UVOD¹

Dogajanje v Prekmurju v prelomnih letih 1918–1919, njegova priključitev h Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) ter potek diplomatske bitke, ki se je zanj bila na mirovni konferenci v Parizu, so tematike, ki so v slovenskem zgodovinoписju že dobro raziskane in o katerih so napisane številne znanstvene in strokovne publikacije,² objavljenih pa imamo tudi nekaj spominov iz tega obdobja (Jerič, 2000; Jerič, 2001; Camplin, 2003; Smej, 1992; Slavič, 1921). Med slovensko znanstveno in strokovno periodiko vezano na Prekmurje v obravnavanem obdobju velja izpostaviti zbornik razprav s simpozija v Radencih, maja 1979, *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920*, ki ga je s sodelovanjem Miroslava Ravbarja uredil Janko Liška. V slednjem najdemo tudi prispevek Miroslava Kokolja, »Prekmurje v prekratnih letih 1918–1919«, kjer je podrobno predstavljen potek dogajanja v Prekmurju, od konca prve svetovne vojne do jugoslovanske vojaške zasedbe (Kokolj, 1981, 53–206).

Med slovenskimi publikacijami moramo omeniti tudi zbornik *Slovenska krajina*, ki je jubilejno izšel ob petnajstletnici priključitve Prekmurja h Kraljestvu SHS. Uredil ga je Vilko Novak, v njem pa najdemo prispevke tedaj enih najuglednejših slovenskih strokovnjakov za Prekmurje. Zbornik je podrobneje predstavljen v samem tekstu, na tem mestu pa velja izpostaviti prispevek »Prekmurske meje v diplomaciji«, ki je nastal izpod peresa dejanskega udeleženca na pariških mirovnih pogajanjih, Matija Slaviča (Slavič, 1935a, 83–103). Prav tako ne moremo mimo omembe zbornika *Mi vsi živeti ščemo: Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice: zbornik prispevkov mednarodnega in interdisciplinarnega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti* (Štih, Ajlec & Kovács, 2020).

V letu 2008 sta Arhiv županije Vas in Arhiv županije Zala izdala *Források a Muravidék Történetéhez: Viri za zgodovino Prekmurja*, gre za drugi zvezek zbirke izbranih dokumentov, ki zajemajo obdobje med letoma 1850 in 1921. Poseben doprinos publikacije prinaša tudi dvojezičnost, vsa besedila so namreč zapisana tako v madžarskem kot tudi v slovenskem jeziku in kot takšna predstavljajo pomemben vir informacij zgodovinarjem obeh držav (Mayer & Molnár, 2008).

Med madžarskimi zgodovinarji, ki se ukvarjajo s problematiko Prekmurja v tem obdobju moramo ob soavtorju prispevka Attilom Kovácsom, omeniti tudi László Göncza, oba pripadnika madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Gönczova in Kovácsova obsežni osebni bibliografiji vključujeta številne znanstvene publikacije o Prekmurju, tako v slovenščini kot tudi v madžarščini. Na tem mestu naj omenim zbornik *A Mura mente és a trianoni békeszerződés = Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba*, ki je pod uredništvom László Göncza izšel v letu 2000. Oba omenjena zgodovinarja sta v njem objavila prispevek, Gönczov je nosil naslov »Svojstveni dogodki ob Muri leta 1919« (Göncz, 2000, 51–72), Kovács pa »A magyar-szlovén nyelvhatár és a trianoni határ = Madžarsko-slovenska jezikovna meja ter trianonska meja« (Kovács, 2000, 100–113).

O pogledu današnjega madžarskega zgodovinoписja so 23. marca 2020 zgodovinarji dr. Božo Repe, dr. Darja Kerec, dr. László Göncz in dr. Attila Kovács opravili intervju *Zgodovinarji o Prekmurju*, ki je dostopen na spletnem portalu YouTube. V njem je dr. László Göncz, na vprašanje dr. Bože Repeta o pogledih slovenskih in madžarskih zgodovinarjev na priključitev Prekmurja leta 1919, odgovoril, da so si pogledi med zgodovinskim krogom pripadnikov madžarske manjšine, ki delujejo v Sloveniji in slovenskimi zgodovinarji: »ti pogledi praktično identični ali pa so si zelo blizu«, dalje je opozoril, da je bil vidik pred nekaj desetletji precej bolj pester (Repe et al., 2020).

Medtem, ko je v slovenskem zgodovinoписju o Prekmurju v prvih letih po prvi svetovni vojni zapisanih, kar nekaj del, pa so slovesnosti ob priključitvi Prekmurja h Kraljestvu SHS, manj raziskane. Na tem mestu velja omeniti monografijo Klaudije Sedar, *Prekmurje ob zgodovinski prelomnici: Zbornik izbranih dokumentov ob 100. obletnici priključitve Prekmurja in združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom*, ki je izšla v času nastanka pričujočega prispevka (Sedar, 2019).

Na podlagi analize prispevkov slovenskega časniškega gradiva so avtorji pričujočega prispevka pisali o poteku, tako beltinske slovesnosti (17. avgusta 1919) kot tudi pomembnejših obletnic priključitve Prekmurja h Kraljestvu SHS, ki so potekale za časa Kraljevine SHS/Jugoslavije.

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom*, št. P6-0138, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), v okviru projekta J6-9354: *Kultura spominjanja gradnikov slovenskega naroda in države* (ID J6-9354) (ARRS), ter nacionalnega raziskovalnega programa *Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje* P5-0081 (ARRS). Prispeva tudi k nacionalnemu raziskovalnemu projektu *Postimperialne tranzicije in transformacije iz lokalne perspektive: slovenska mejna območja med dvojno monarhijo in nacionalnimi državami* (1918–1923), ki ga prav tako financira ARRS (J6-1801).

² Na tem mestu velja izpostaviti nekaj slovenskih zgodovinarjev, ki se ukvarjajo z dogajanjem v Prekmurju med letoma 1918–1919. Veliko je o dogajanju v Prekmurju v prvi svetovni vojni in tudi v času med vojnima ter v drugi svetovni vojni, pisala zgodovinarica Metka Fujs. Med njeno široko bibliografijo naj izpostavimo: Fujs, 1999. Prav tako se s tematiko Prekmurja ukvarja Darja Kerec med njenimi deli naj izpostavimo: Kerec, 2003 in njen referat »Odzivi na spremembe oblasti v Prekmurju od konca prve svetovne vojne do konca leta 1919« na Mednarodnem znanstvenem simpoziju »Prelomni dogodki leta 1919«, ki je med 3. in 5. decembrom 2019 potekal na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. O bojih za severno slovensko mejo je pisal Lojze Ude, in sicer v: Ude, 1976; Ude, 1977; Ude, 1979. Omeniti velja tudi deli Lipušček, 2019 in Štih, Ajlec, Kovács, 2020.

Bistven doprinos, ki ga sledeč članek, ob natančni analizi in interpretaciji pomena beltinske slovesnosti in kasnejših slovesnih obeležij jubilejev, prinaša je, da prikaže tudi drugo plat medalje, in sicer madžarsko stran zgodbe. Slovenskemu bralcu je na podlagi analize madžarskega periodičnega tiska tako predstavljen tudi odziv madžarskega prebivalstva na dano situacijo.

PREKMURSKI SLOVENCİ

Medtem ko je večinski delež slovenskega prebivalstva spadal pod avstrijski del habsburškega žezla, so prekmurški Slovenci bivali pod ogrsko nadvlado. Čeprav so skoraj tisočletje živeli pod madžarsko oblastjo in je bila slovenščina vse do leta 1918 zaradi tretjega šolskega zakona v pomurskih šolah zelo okrnjena (Kerec, 2019, 403), so kljub temu uspeli ohraniti slovenski jezik (Kerec, 2003, 65–70). Temu daje še večji pomen dejstvo, da so bili prekmurški Slovenci na drugi strani Mure »izven glavnih političnih tokov«, sama odrezanost od ostalega slovenskega ozemlja pa je bolj ali manj rezultirala v nezanimanju slovenskih politikov za to področje (Lipušček, 2019). Ohranitev narodnostne zavesti navkljub večstoletni izoliranosti od ostalega dela slovenskega naroda, od katerega je prekmurske Slovence ločevala tudi naravna prepreka – reka Mura, bi tako lahko označili kot fenomen.

Prekmurje je bila izrazito agrarna pokrajina in tudi gosto naseljena. Kot ugotavlja Viktor Vrbnjak je enajst madžarskih in nemških veleposestnikov »s fevdalno mentaliteto« imelo v svojih rokah več kot polovico vse obdelovalne zemlje. Pripadnike izobražencev so predstavljali duhovniki, deloma učitelji in nekateri zdravniki ter odvetniki. Oblast v Prekmurju so večinoma sestavljali uradniki, ki so bili v te kraje poslani iz notranjega dela monarhije (Vrbnjak, 2007, 76–77).

Glede na statistične podatke iz leta 1910 naj bi v ogrskem delu monarhije živelo 74.000 Slovencev, od sicer vsega skupaj 14 milijonov prebivalcev (Kokolj, 1981, 58). V Slovenski krajini, kot so imenovali področje med Muro in Rabo, naj bi po popisu iz leta 1910 živelo 90.000 prebivalcev, od katerih naj bi bilo 68.000 Slovencev (75,5 %), 20.000 Madžarov (22,2 %) in 2.000 Nemcev (2,2 %) (Ilešič, 1935 10). Večinoma so tamkajšnji slovenski prebivalci bili majhni kmetje in kočarji, le nekaj malega je bilo trgovcev in obrtnikov. Prekmurje je bilo upravno ločeno med murskosoboški, dolnjelendavski, monoštrski in letinski (Letenye) okraj ter med Železno in Zalsko županijo (Kokolj, 1981, 59).

Maloštevilnost znotraj ogrskega dela monarhije, socialno šibek položaj večinsko kmečkega prebivalstva, relativno slaba izobraženost ter nehomogenost Slovencev napram upravni razdelitvi, je slovenskemu prebivalstvu onemogočala, da bi vidno stopili na madžarsko politično sceno in se borili za narodnostne pravice v ogrskem delu monarhije. Slovanske narode so v več plasteh življenja, kot na primer pri preštevanju nacionalne strukture vojakov, vpoklicanih v madžarskem delu monarhije, preprosto pomadžarili (Hazemali, 2017, 173). Zaradi naštetega je tudi madžarski politični vrh na slovensko prebivalstvo znotraj svojih meja gledal kot na že bolj ali manj asimilirano skupnost in jim tako ni posvečal posebne pozornosti. O slednjem priča tudi dejstvo, da do vojaškega zloma Avstro-Ogrske slovensko vprašanje na Ogrskem s političnega vidika skorajda³ ni bilo obravnavano v madžarskem revialnem, dnevnem in ostalem tisku (Šebjanič, 1981, 318–320).

Po razpadu Avstro-Ogrske je vlada Mihály Károlyija⁴ s tem, ko je skušala vpeljati koncept narodnostne politike, s seboj v madžarski tisk prinesla delno poročanje o dogajanju v Prekmurju. Z obljubami po avtonomiji in svobodnim kulturnim razvojem različnim narodnostim, je Károlyijeva vlada skušala ohraniti več nacionalnost v okviru madžarske integritete (Šebjanič, 1981, 318–319; Šiftar, 1989, 36). Predvsem pa je vprašanje Prekmurja postalo aktualno zaradi nastalega poveljnega položaja in vprašanja koncesij poraženek. Z razpadom Avstro-Ogrske, umestitve ogrskega dela monarhije med poraženke in slovenskimi željami po Prekmurju, so se Madžari morali začeti zavedati, da je možnost izgube tega ozemlja realna, kar pa je usmerilo vsaj del madžarske pozornosti proti tej pokrajini.

PREKMURJE V PREVRATNIH LETIH 1918 IN 1919

V oktobru 1918, ko je Avstro-Ogrska iskala premirje in je bilo, kot politično predstavništvo Slovencev, Hrvatov in Srbov živčih v monarhiji, v Zagrebu osnovano Narodno vijeće, so se madžarski Prekmurci v Murski Soboti zavedeli nevarnosti odcepitve prekmurskih Slovencev (Kokolj, 1981, 66–67). V tem strahu so 20. oktobra 1918 v Murski Soboti priredili zborovanje Madžarskega izobraževalnega društva za Vendsko krajino – Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület (VMKE), z namenom, da bi se tamkajšnji prebivalci izrazili za ogrske državljane in s tem preprečili potencialne jugoslovanske trditve po slovenskem

3 V svojem prispevku Franc Šebjanič kot eno izmed redkih izjem madžarskega tiska, ki so slovensko vprašanje na Ogrskem obravnavale s političnega vidika izpostavi prispevke Roberta Brauna iz Banata v reviji »Huszadik század« iz let 1917 in 1918.

4 Mihály Károlyi se je rodil 4. marca 1875 v eni izmed premožnejših madžarskih aristokratskih družin. Bil je madžarski liberalni politik. Leta 1910 je postal član ogrskega parlamenta. Tik pred koncem prve svetovne vojne, natančneje 31. oktobra je bil imenovan za ogrskega ministrskega predsednika, položaj je zasedal do 11. januarja 1919, ko je postal predsednik Demokratične republike Madžarske. 20. marca istega leta je odstopil kot predsednik. V juliju 1919 je emigriral v tujino in se na Madžarsko vrnil šele leta 1946. Med letoma 1947 in 1949 je bil veleposlanik v Parizu. Umrli je 20. marca 1955 v Franciji (Šentlja et al., 1978, 288–289).

značaju tega območja. Proti njihovem pričakovanju pa so dosegli ravno nasprotno, saj je večinski del⁵ udeležencev z vzkliki „*Mi smo Slovenci! Živela Jugoslavija!*“ poudaril svojo slovensko oz. jugoslovansko pripadnost (Perovšek, 2007, 54–55). Matija Slavič⁶ je v prispevku »Narodnost in osvoboditev Prekmurja« napisal, da so se takrat Prekmurci sami odločili za Jugoslavijo (Slavič, 1935b, 46–83). Kot ugotavlja Miroslav Kokolj je prav murskosoboški shod, ki je bil mimogrede tudi zadnja madžarska nacionalistična manifestacija v slovenskih krajih ob Muri za časa avstro-ogrske monarhije, povzročil, da so nekateri zavedni Slovenci vse bolj sprejemali idejo po skupnem življenju z ostalimi Slovenci in se oddaljevali od ideje bivanja pod Madžari (Kokolj, 1981, 68, 70).

O dogodku v Murski Soboti v organizaciji VMKE so se razpisali tudi madžarski časniki. Dnevnik iz Budimpešte (*Friss Újság, Budapest, Budapesti Hírlap, Magyarország in Az Újság*) so zahvaljujoč brzojavki oziroma telegramu iz Murske Sobote že 22. oktobra poročali o shodu VMKE ob petindvajseti obletnici ustanovitve društva.⁷ Najbolj obširno je seveda o zborovanju poročal »domači« časnik *Muraszombat és Vidéke*, ki je izhajal v madžarskem jeziku ob nedeljah v Murski Soboti.⁸ Omenjeni časnik je na več straneh podrobno predstavil govore, ki so jih imeli slavnostni vabljenici, med njimi politični veljaki iz murskosoboškega okraja in Železne županije ter državni sekretar iz Ministrstva za notranje zadeve. Samo zborovanje je bilo v časniku opisano kot manifestacija vendskega ljudstva⁹ za Madžarsko, niti z besedo pa ni bilo omenjeno, da bi večji del zbranih vzklikalo za Jugoslavijo.¹⁰ Kot so navedli v časniku: »*Po zaključnih besedah dr. Jánosa Czifráka in dr. Lajosa Sömena se je ljudstvo ob navdušenem vzklikanju razšlo, inteligenca in del množice, ki se je lahko spravila v telovadnico meščanske šole, pa se je udeležila jubilarnega praznika društva.*«¹¹

Prav tako ni niti z besedo omenil jugoslovanske oziroma slovenske simpatije prisotnih Prekmurcev na

shodu v Murski Soboti veliki župan Železne županije Lajos Ostffy v pismu, ki ga je posredoval ministru za notranje zadeve 7. novembra 1918. V dopisu se je veliki župan prvenstveno odzval na kritike zaradi prisotnosti Prekmurcev na slavnosti ob razglasitvi države Slovencev, Hrvatov in Srbov 3. novembra 1918 v Ljutomeru, hkrati pa se je dotaknil tudi murskosoboške prireditve, katere se je osebno udeležil in imel tudi govor pred zbranim občinstvom. Po poročanju Ostffya naj bi se prisotni ob njegovem govoru, ki ga je sicer imel v madžarskem jeziku, odzvali z domoljubnimi vzkliki in ga podprli. Zanimiva pa je njegova ocena Slovencev v Prekmurju, ki jih imenuje Vendi:

Kar se tiče Vendov v Železni županiji, je situacija taka, da večina njih razume naš jezik in so zelo dobri madžarski domoljubi, in če jih v miru vprašajo, kam bi radi pripadali, bi se brezpogojno odločili za madžarsko domovino. Če pa bi jih npr. z orožjem napadli Slovenci z namenom zasedbe, potem, če bi nam uspelo ta poskus preprečiti, bi naši Vendi z veseljem držali z nami proti Slovincem, vendar če nam to ne bi uspelo in bi se zgodila slovenska zasedba, potem bi se brezpogojno pridružili njim (Kunt, Balogh & Schmidt, 2018, 391).

Samo dejstvo, da med madžarskim periodičnim tiskom nismo zasledili poročanja o slovenskih vzklikih na omenjenem zborovanju, ni presenetljivo, saj bi s poročanjem o le-tem lahko le še podkrepili potencialne jugoslovanske trditve po slovenskem značaju tega območja. Prav tako je na drugi strani razumljeno, da so slovenski avtorji temu dogodku dajali precejšen pomen.

2. novembra 1918 je peštanski Narodni svet odločil, da se po vsej deželi osnujejo narodni sveti v upravnih mejah in tako sta bila ustanovljena tudi narodna sveta v Murski Soboti in Dolnji Lendavi, katerih naloga je

5 Na zborovanju, kjer se je zbralo približno 1500 udeležencev, večinskega slovenskega oz. jugoslovanskega prepričanja ni podprlo 300 udeležencev (Perovšek, 2007, 54–55). Po pisanju budimpeštanskih časopisov naj bi se shoda v Murski Soboti udeležilo okoli 6.000 oseb, murskosoboški tehnik *Muraszombat és Vidéke* pa je poročal o več tisoč prisotnih (*Friss Újság*, 22. oktober 1918: A muraköziesek hűségnyilatkozata, 5; Budapest, 22. oktober 1918: A muravidéki vendek hűségbeszédje, 3; Budapesti Hírlap, 22. oktober 1918: Az egységes Magyarországról, 7; Magyarország, 22. oktober 1918: A muraközi vendek magyaroknak vallják magukat).

6 Matija Slavič (1877–1958) je bil slovenski biblicist in narodnoobrambni delavec. Po končanem študiju bogoslužja je na mariborskem bogoslovnem učilišču predaval biblične vede. Leta 1918 ga je Narodni svet za Štajersko zadolžil za izdelavo karte narodne meje v Prekmurju, leto kasneje pa je kot izvedenec za Prekmurje sodeloval na pariški mirovni konferenci. Slavič je dvakrat zasedal položaj dekana teološke fakultete (1930–1931 in 1937–1938) ter dvakrat položaj rektorja ljubljanske univerze (1932–1934 in 1939–1940) (Aleksič, 2013).

7 *Friss Újság*, 22. oktober 1918: A muraköziesek hűségnyilatkozata, 5; Budapest, 22. oktober 1918: A muravidéki vendek hűségbeszédje, 3; Budapesti Hírlap, 22. oktober 1918: Az egységes Magyarországról, 7; Magyarország, 22. oktober 1918: A muraközi vendek magyaroknak vallják magukat, 5; *Az Újság*, 22. oktober 1918: A muraközi magyarok hűségnyilatkozata, 6.

8 *Tednik Muraszombat és Vidéke* je v obdobju od izida prve številke (24. decembra 1884) do 30. junija 1889 izhajal v dveh jezikih, in sicer v madžarščini in prekmurščini, od 7. julija 1889 pa samo v madžarščini. Več o tem: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/digitalna-periodika/murska-sobota-in-okolica-1885-1919/> (zadnji pristop: 3. 11. 2020).

9 Po poročanju časopisa je kar nekaj govorcev poudarilo, da so Prekmurci Vendi (ali celo Madžari) in da s Slovenci z druge strani reke Mure nimajo nobenih sorodstvenih stikov.

10 O projugoslovanskih izjavah ali vzklikih niso poročali niti budimpeški časopisi.

11 *Muraszombat és Vidéke*, 27. oktober 1918: A nagy ünnepek és nagyságunk, 1–3.

ob urejanju napetih socialnih ter vojaških razmer, bila tudi krotiti narodne zahteve slovenskega prebivalstva (Kokolj, 1981, 71–73).

S porazom avstro-ogrske monarhije v prvi svetovni vojni in posledično tudi njenim koncem je bilo 13. novembra 1918 sklenjeno t. i. beograjsko premirje med antanto in Madžarsko. V sklopu tega je bilo določeno, da se morajo madžarske čete umakniti za reko Dravo. Do nadaljnjih določil mirovne konference pa je območje Prekmurja ostalo pod madžarsko upravno in vojaško zasedbo (Krizman, 1970, 85–86). V prvi polovici novembra se je na obeh straneh Mure s strani siromašnih kmetov in vračajočih se vojakov razvilo uporniško gibanje proti staremu družbenemu redu. 16. novembra, je bila na Madžarskem oklicana republika, predsednik katere je postal Mihály Károlyija. Konec meseca novembra je bila pod predsedstvom Béle Kuna ustanovljena Komunistična partija Madžarske (Kokolj, 1981, 68, 70, 78–80; Šiftar, 1989, 36; Vinaver, 1971, 21).

Kot že omenjeno, je Károlyijeva vlada želela vpejati koncept narodnostne politike in z obljubami po avtonomiji ter svobodnim kulturnim razvojem znotraj Madžarske skušala zadržati različne narodnosti (Šebjanič, 1981, 318–319). Pod Károlyijevo vlado je bil kot novi vladni komisar za t. i. »Vendsko krajino« imenovan dr. Béla Obál.¹² 1. decembra, torej na isti dan, ko je bila razglašena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, je bil s strani Narodnega sveta in na pobudo Obála sprejet sklep o samoodločbi, ki je med drugim omenjal tudi Mursko županijo – ideja, da bi se okraji in občine slovenske narodnosti v Zalski in Železni županiji preosnovali v skupno županijo z županijskim središčem v Murski Soboti. Načrti o Murski županiji, s katero bi Slovenci znotraj Madžarske dobili avtonomijo, so »živeli« do konca decembra, ko so jih ustavili nepričakovani dogodki v Medmurju (pohod hrvaškega prostovoljca kapetana Jureta Jurišića) in Prekmurju (neuspehi poskus osvoboditve Prekmurja s strani Jožefa Godine ter načrtovana zasedba Prekmurja s strani generala Maistra, ki zaradi neuspele akcije Jurišića posledično ni bila izpeljana) (Kokolj, 1981, 80, 83–92; Vrbnjak, 2007, 90–93).

Ker se je madžarska oblast zavedala, da bo ozemlje »Vendske krajine« najlažje obdržala, če bodo tamkajšnji prebivalci sami izrazili željo po tem, se jim je z obljubami avtonomije skušala približati. 14. ja-

nuarja so se na domu Jožefa Klekla starejšega¹³ zbrali slovenski duhovniki iz lendavskega okraja in sprejeli »Načrt ali plan avtonomije, šteroga je spravišče slovenskih duhovnikov, Zalske županije, 14. jan. 1919. leta enoglasno sprejelo«. Načrt je med drugim zahteval tudi, da se Prekmurju ne glede na to, kateri državi bi po določilih mirovni pogodbi pripadlo, zagotovijo avtonomne pravice (Kokolj, 1981, 92–98; Šiftar, 1989, 40). Šele 9. februarja pa ga je Klekl tudi objavil v svojih Novinah.¹⁴

Kleklov načrt avtonomije ni bil edini, temveč so se v tem času pojavili tudi drugi. Tak je bil Obálov načrt o posebni Murski županiji, ki je do neke mere sicer upošteval samoupravne zahteve Kleklovega načrta, a je težil k čim večjem zoženju slovenske samouprave v okviru upravne avtonomije in ne teritorialne, kot si je zanjo prizadeval Kleklov načrt. Še ena avtonomistična skupina pa se je začela razvijati okoli Vilmoša Tkalc¹⁵ v Murski Soboti. Pogajanja za avtonomijo Slovenske krajine so bila neuspešna, saj »kleklovci« niso odstopili od tega, da mora pogodbo potrditi mirovna komisija v Parizu ter da ta velja tudi v primeru, da so priključeni h Kraljevini SHS – slednjega madžarska oblast preprosto ni mogla sprejeti (Kokolj, 1981, 103–108).

Medtem so se razmere na Madžarskem razplamtele do te stopnje, da je po odstopu Károlyija, 20. marca 1919, na oblast nastopila diktatura proletariata. Tako je bila, 21. marca razglašena Madžarska sovjetska republika (Magyarországi Tanácsköztársaság), ki je obstajala do 1. avgusta tistega leta. Za časa tega obdobja je bilo dogajanje v Prekmurju zelo pestro, na tem mestu pa bomo izpostavili zgolj tri dogodke: 1) lendavsko protirevolucijo, ki je potekala 21. aprila 1919 in je bila zatrta, 2) načrtovanje slovenskih legionarjev za vstajo domačinov v Slovenski krajini, ki so nasprotovali boljševizmu. Ideja o vstaji je bila aktualna od 14. aprila do 14. maja, a se zaradi pomanjkanja »zunanje« podpore ni uresničila. 3) Murska republika (29. maja–3. junija), ki je kljub kratkotrajnem obstoju, povzročila, da so bili po njej novi predstavniki v Prekmurju bolj pozorni na protirevolucionarne poskuse (Kokolj, 1981, 124–172; Šiftar, 1989, 41; Lorenčič, 2019, 109).

Klekl in njegovi somišljeniki, ki so bili še za časa Károlyija pripravljeni ostati znotraj madžarskih mej, so se že z nastopom sovjetske oblasti začeli oddalje-

12 Béla Obál je bil prekmurski Slovenec. Po končanem študiju teologije se je v Prešovu zaposlil kot izredni profesor evangeličanske teologije. V decembru 1918 je bil imenovan za vladnega komisarja in velikega župana v Sombotelu (Kokolj, 1981, 54).

13 Jožef Klekl starejši (1874–1948) je bil slovenski katoliški duhovnik, urednik prekmurskih Novin (1913–1924) in eden vidnejših prekmurskih politikov (Šlebingar, 2013).

14 Novine, 9. februar 1919: Načrt ali plan avtonomije, šteroga je spravišče slovenskih duhovnikov, Zaladske županije, 14. jan. 1919. leta, enoglasno sprijalo (Jožef Kekl), 1–2. Klekl je Novine izdal v vseh letih vojne. Stalnica so bila pričevanja vpoklicanih vojakov ter stališča Rimskokatoliške cerkve do antantnih in centralnih sil (Kerec, 2018, 812).

15 Vilmoš Tkalec (1894–1950) je bil slovenski učitelj in politik. Po razglasitvi Madžarske sovjetske republike je postal namestnik ljudskega komisarja za Prekmurje. 29. maja je z razglasitvijo Murske republike, predsednik katere je bil prav Tkalec, dosegel kratkotrajno odcepitev velikega dela Prekmurja od Madžarske. Po zatrtju Murske republike je odšel v Avstrijo, od koder se je kmalu vrnil nazaj. Po vrnitvi so ga oblasti zaprle v Lendavi, od koder uspel pobegniti na Madžarsko (Slovenska biografija, 2013).

Slika 1: Zemljevid Slovenske krajine, ki je bil predložen na mirovni konferenci v Parizu. Matija Slavič je zaslužen za izdelavo etnografske karte, razmejitvena meja med Muro in Rabo pa je bila predlog P. W. Johnsona (Slavič, 1999, 293).

vati od ideje skupnega življenja pod madžarsko oblastjo, še zlasti po Tkalcčevi vstaji, pa so bili dokončno odločeni za priključitev h Kraljevini SHS (Kokolj, 1981, 172). Istočasno se je na drugi strani Evrope o Prekmurju odločalo na mirovni konferenci v Parizu.

DIPLOMATSKA BITKA ZA PREKMURJE NA MIROVNI KONFERENCI V PARIZU

Narodni svet za Štajersko je ob svoji ustanovitvi, 26. septembra 1918, kot eno svojih najpomembnejših nalog izpostavil določitev jasne narodne meje z avstrijskim in madžarskim ozemljem. Za izdelavo načrta narodne meje v Prekmurju so zadolžili dr. Matija Slaviča (Perovšek, 2007, 54). Tako se je že pred samim uradnim razpadom Avstro-Ogrske slovenska politika ukvarjala z vprašanjem Prekmurja, kjer naj bi takrat

svojo pripadnost slovenskemu narodu sicer že glasno izražali – že omenjeno murskosoboško zborovanje 20. oktobra 1918 (Perovšek, 2007, 54–55). Mnenja o sami odcepitvi od svetoš Stefanske krone pa so bila še zmerom deljena.

Konec prve svetovne vojne je »borbo za Prekmurje« prenesel v diplomatske vode. Na mirovnih pogajanjih v Parizu se je med drugim razpravljalo tudi o meji med novo nastalima državama Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Demokrasko Republiko Madžarsko oz. kasneje Madžarsko sovjetsko republiko. Jugoslovanska delegacija¹⁶ je 18. februarja 1919 Vrhovnemu svetu prvič predložila memorandum ozemeljskih zahtev Kraljevine SHS, s katerim je med drugim skušala doseči tudi priznanje slovenskega ozemlja med Muro in Rabo (Kokolj, 1981, 112–115; Perovšek, 2019a). Vrhovni svet je reševanje vprašanja slovenskih meja predal v roke Komisije za študij teritorialnih vprašanj, ki zadevajo Romunijo in Jugoslavijo (dalje: teritorialne komisije) (Grafenauer, 1970, 295–378), pomožnega organa sveta peterice, ki sta ga sestavljala po dva predstavnika Združenih držav Amerike, Francije, Velike Britanije in Italije (Kyovsky, 1981, 250–251).

Kot poroča Matija Slavič je problematika Prekmurja v ospredje prišla šele konec marca (Slavič, 1935a, 84), natančneje po 21. marcu 1919, ko je na Madžarskem na oblast prišla boljševistična vlada Béle Kuna. Ključno vlogo pri razrešitvi vprašanja meja med Kraljevino SHS in novo nastalo Sovjetsko republiko Madžarsko je odigral član teritorialne komisije ameriški kartograf major Douglas W. Johnson. Prvič je teritorialna komisija konkretnije o vprašanju Prekmurju razpravljala na seji 9. maja, ko je Johnson neuspešno predlagal, da se Prekmurje severno od Mure priključi Kraljevini SHS (Lipušček, 2019, 70–74). Njegov predlog je teritorialna komisija na drugem zasedanju (20. maja), kljub nasprotovanju Italijanov, nato sprejela in začela pripravljati predlog za Vrhovni svet mirovne konference v Parizu (Fujs, 1999, 68).

O Prekmurju je Vrhovni svet nato razpravljala na zasedanju 9. julija, kjer so upoštevali predlog teritorialne komisije, ki je vključeval označitev bodoče meje, po razvodnici med rekama Muro in Rabo. Utemeljenost jugoslovanskih zahtev glede Prekmurja so pojasnjevali predvsem z demografsko sestavo območja, ki je bilo v treh-četrtinah poseljeno s strani Slovencev (Mayer & Molnár, 2008, 303; Kyovsky, 1981, 251; Mitrović, 1975, 176). Slavič piše, da so se tudi po tem slovenski diplomati trudili, da bi jim uspelo »rešiti« slovenske vasi ob Rabi ter s tem namenom pisali pisma in izdelovali karte (Slavič,

¹⁶ Jugoslovansko delegacijo na pariški mirovni konferenci je vlada Kraljevine SHS imenovala 22. decembra 1918. Pod vodstvom srbskega državnika Nikole Pašiča, so jugoslovansko delegacijo sestavljali: generalni sekretar delegacije slovenski pravnik Bogumil Vošnjak, minister za zunanje zadeve Ante Trumbić, poslanik v Parizu Milenko Vesnić, nekdanji poslanik v Londonu Mata Bošković, nekdanji dalmatinski poslanec Josip Smodlaka, nekdanji tržaški poslanec v dunajskem parlamentu Otokar Rybář in pooblaščen delegat Ivan Žolger. Zadnja našeta sta bila slovenskega rodu. Več o pomembni vlogi, ki jo je na pariški mirovni konferenci odigral Ivan Žolger v: Rahten, 2018.

1935a, 87), a kot je ugotovil Franc Kovačič »je bila vsaka zahteva po prekorabskih Slovencih zastonj« (Kovačič, 1926, 409).

Teritorialna komisija je 26. julija predlagala, da se ugotovi jugoslovanskim zahtevam po zasedbi Prekmurja, o čemer je Vrhovni svet zasedal nekaj dni kasneje (Kyovsky, 1981, 251) in 1. avgusta,¹⁷ ko je padla komunistična vlada v Budimpešti, jugoslovanski vojski odobril tudi vojaško zasedbo Prekmurja (Fujs, 1999, 68). S tem je bila po besedah pravika Rudija Kyovskyga diplomatska bitka za Prekmurje v glavnem končana (Kyovsky, 1981, 251). Pismo mirovne konference (datirano 2. avgusta) je jugoslovanska delegacija v Parizu prejela 4. avgusta. Vlada v Beogradu pa je bila o tem obveščena dva dni kasneje, 6. avgusta (Lažeta, 2019, 76). Vest o določilih sprejetih na pariški mirovni konferenci je slovensko prebivalstvo dosegla že naslednji dan, 7. avgusta, ko je na primer časnik *Slovenec* objavil prispevek: *Najnovejše. Naše čete zasedejo Prekmurje. Prekmurje definitivno priznано Jugoslaviji*.¹⁸

JUGOSLOVANSKA VOJAŠKA ZASEDBA PREKMURJA

Še pred podpisom Trianonske pogodbe, 4. junija 1920, je Vrhovni svet pariške mirovne konference jugoslovanski strani odobril vojaško zasedbo Prekmurja.¹⁹ V torek 12. avgusta 1919 so jugoslovanske čete skupaj s prostovoljci Sokolske legije v Štrigovi vkorakale v Prekmurje in ga brez bojov zasedle (Kyovsky, 1981, 253–255). Po ugotovitvah Perovška so bili z zasedbo v mednarodnem pogledu ustvarjeni temelji za priključitev Prekmurja h Kraljestvu SHS (Perovšek, 2019b, 371). Ves slovenski narod se je veselil priključitve Prekmurja, kot ugotavlja Matija Slavič, pa so se posebno veselili svoje osvoboditve Prekmurci sami (Slavič, 1935b, 77). Domala ves slovenski periodični tisk je poročal o jugoslovanski zasedbi Prekmurja,²⁰ velik del pa je izpostavljali tudi lep sprejem, ki so ga bile deležne jugoslovanske čete. Kot primer navajamo citat prispevka, ki je bil 16. avgusta objavljen v *Murski Straži*:

*Povsod so jih pozdravljali veseli jutranji pozdravi, povsod radostni vzkliki naroda, ki se je čutil obsojenega na smrt a se je v plapolanju jugoslovanske trobojnice vzbudil k novemu življenju. Naše čete so v vsaki vasi radostno pozdravili kot osvoboditelje in brate.*²¹

Zapise o lepem sprejemu jugoslovanskih čet najdemo tudi v marsikateri slovenski literaturi, predvsem v spominih (Ude, 1979, 114–117). Na drugi strani pa je zgodovinar László Göncz v svojem prispevku *Muravidek, 1919*, glede sprejema jugoslovanski čet zapisal, da, čeprav naj bi številni prispevki in zapisi trdili, da so prebivalci slovesno in veselo čakali na rešitelje v Murski Soboti, Beltincih, Gornji Bistrici in Lendavi, naj bi v primeru Lendave jugoslovansko vojsko čakalo zelo malo slovenskih skupin in le nekaj prebivalcev, ki so bili srečni in so jugoslovanske čete videli kot odrešenike pred boljševiškim režimom. Absolutna večina prebivalcev naj bi po ugotovitvah avtorja prestrašena čakala na prihodnost. Göncz tudi zapiše, da so prebivalci v pretežno slovenskih krajih čakali jugoslovansko vojsko, ponekod z velikim navdušenjem. Kot primer tega navdušenja pa izpostavi slovesnost, ki je 17. avgusta potekala v Beltincih (Göncz, 2001).

Podobno kot na izid koroškega vprašanja gleda slovensko zgodovinopisje kot na nacionalno katastrofo, gotovo smatra madžarsko zgodovinopisje izgubo Prekmurja za velik neuspeh. Na tem mestu pa moramo opozoriti, da je Ogrska, kot poraženka prve svetovne vojne, s Trianonsko mirovno pogodbo²² doživela izgubo 71 procentov ozemlja in 64 procentov prebivalstva. Več kot tri milijone etničnih Madžarov je postalo državljani novonastalih držav, znotraj madžarskih meja jih je ostalo osem milijonov (Gyáni, 2012, 103). Medtem ko med slovenskim časniškim gradivom mrgoli zapisov sličnih temu: »Mirovna pogodba z Ogrsko je podpisana. Na veke je odločeno, da pripada Prekmurje Jugoslaviji in da za vsigdar ostane združeno s svojo pravo in veliko domovino, Jugoslavijo«²³ je na drugi

17 Istega dne so v prekmurškem časniku Murska straža klicali po vojaški zasedbi Prekmurja. (Murska Straža: Glasilo obmejnih Slovencev, 1. avgust 1919: Prekmurje (J. G.), 1–2).

18 Slovenec, 7. avgust 1919: Najnovejše. Naše čete zasedejo Prekmurje. Prekmurje definitivno priznано Jugoslaviji, 3.

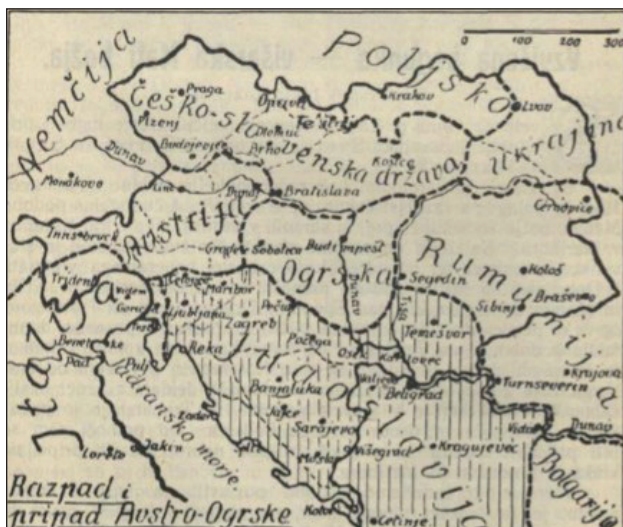
19 Samo razmejevanje med Horthyjevo Madžarsko in Kraljevino SHS je trajalo od avgusta 1921 do julija 1924. Podrobneje o razmejitveni komisiji glej: Slavič, 1935a, 92–108; Ude, 1976, 88.

20 Murska Straža, 16. avgust 1919: Prekmurje zasedeno, 1; Slovenski gospodar, 14. avgust 1919: Osvobodjena Prekmurska!, 1; Slovenski narod, 13. avgust 1919: Najnovejša poročila: Osvoboditev Prekmurja, 3; Slovenec, 13. avgust 1919: Prekmurje osvobodeno, 1; Jugoslavija, 13. avgust 1919: Osvobojenje Prekmurja – Protislovenski izgredi v Gorici, 1; Domoljub, 21. avgust 1919: Tedenske novice: Jugoslavija, 3; Mariborski delavec, 14. avgust 1919: Naše čete zavzele Mursko Soboto, 2–3; Naprej: glasilo Jugoslov. socialno-demokratske stranke, 13. avgust 1919, Jugoslovanske čete zasedle Prekmurje, 2; Nova Doba, 14. avgust 1919: Politične vesti: Prekmurje zasedeno in osvobodeno, 2.; Ptujski list, 17. avgust 1919: Prekmurje osvobodeno, 1; Straža, 16. avgust 1919: Politični pregled: Naše Prekmurje, 2.

21 Murska Straža, 16. avgust 1919: Prekmurje zasedeno, 1.

22 Mirovna pogodba med antantnimi silami in Madžarsko je bila podpisana 4. julija 1920 v palači Grand Trianon v Versaillesu. Pri določanju mejne črte med Madžarsko in Kraljevino SHS so upoštevali načelo razvodnice med Rabo in Muro na gornjem Goričkem. Tako je s trianonsko pogodbo devet naselij v okolici Monoštra/Szentgotthárd, ki so bila pretežno slovenska, ostalo pod Madžarsko. Trianonska meja je ustvarila etnične manjšine na obeh straneh – Slovenci v Porabju in Madžari v Prekmurju (Munda Hirnök & Slavec Gradišnik, 2019).

23 Prekmurški glasnik, 6. avgust 1920: Prekmurskim rojakom!, 1.

Slika 2: Zemljevid novonastalih držav po propadu Avstro-Ogrske monarhije, objavljen v Koledarju družbe sv. Mohorja (1920) (Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1920, 109).

strani izguba Prekmurja in tamkajšnjih prebivalcev predstavljala le eno izmed mnogih ozemeljskih izgub, ki jih je povojna Madžarska lahko objokovala.

O velikih izgubah, ki jih je Trianonska mirovna pogodba prinesla Madžarski so leta 1920 v *Koledarju družbe sv. Mohorja* zapisali:

Čehoslovaška je republika, seže dale notri na Ogrsko, na jugu do Donave. Ogrsk a je prikrajšana, da se Bogu usmili, na vseh koncih. Zahodni deli pripadejo Avstriji, severni Čehoslovaški, vzhodni in deloma južni kraji Rumuniji, drugi del juga pa nam. Hudi so bili boji na Ogrskem doma, dolgo časa je vladal tam komunist Bela Kun. Sedaj so na krmilu zmernejši državniki. Rumunija je zelo zelo velika, dosti večja kakor je zaslužila po svojih uspehih. Cela Erdeljska, večji del Banata, Bukovina, Besarabija! Bo med večjimi in ne med srednjimi državami.²⁴

ODZIV MADŽARSKÉ STRANI NA JUGOSLOVANSKO ZASEDBO PREKMURJA

Preden se lahko posvetimo odzivom madžarskih časnikov na zasedbo Prekmurja, je treba na kratko predstaviti položaj medijev v času 133-dnevne oblasti Sovjetske republike in v času takoj po propadu diktature proletariata. Kmalu po prevzemu oblasti, 25. marca 1919, je najvišji organ madžarskih sovjetov,

Revolucionarni vladni svet, ukinil nekatere pomembne meščanske politične dnevnike v Budimpešti, kot so bili *Budapesti Hírlap*, *8 Órai Újság* in *Alkotmány*, ter še nekaj manjših. Na začetku aprila so ukinili še dodatnih 223 časnikov, tako da je konec meseca maja 1919 v Budimpešti izhajalo le še 5 provladnih dnevnikov, in sicer komunistični *Vörös Újság* (uredništvo časnika se je enostavno vselilo v nacionalizirano poslopje in uredništvo dnevnika *Budapesti Hírlap*), *Népszava* in *Világszabadság*, ter dva dnevnika v nemškem jeziku (*Volkstimme* in *Pester Lloyd*). Komunisti so poleg budimpeških časnikov, ki so bili prvi na udaru, nacionalizirali tudi časnike na podeželju s tem, da so v večini primerov že obstoječe časnike v duhu časa preimenovali (Paál, 2019). Po propadu madžarske Sovjetske republike 1. avgusta 1919 so omenjeni »rdeči« časniki razen *Népszava* prenehali izhajati, meščanski pa so se na novo oblikovali, in to pod romunsko cenzuro, saj je romunska vojska na začetku avgusta zavzela Budimpešto, kasneje pa je zasedla še severozahodni del Prekodonavja (Kontler, 2005, 272). Časnik *Zalai Közlöny*, ki je izhajal v Veliki Kaniži (madž. Nagykanizsa), železniškem vozlišču v Zalski županiji, in ki je po prisilnem premoru v času sovjetov ponovno začel izhajati v avgustu leta 1919, je v svoji izdaji 22. avgusta med drugim navedel:

Po dolgem času premora so ponovno redno začeli prihajati v Nagykanizso časopisi iz glavnega mesta. Čeprav jih trenutno le potniki prinašajo s sabo, pa iz njih lahko ugotovimo, da so madžarski mediji končno ponovno pred razcvetom. V Budimpešti trenutno izhajajo štirje dnevniki. [...] Čeprav izgleda žalostno, pa je hkrati tudi zanimivo videti na nekaterih izvodih časopisov tiskan napis romunske cenzure: *Censurat!*²⁵

V tem za madžarsko državo izredno kaotičnem času je jugoslovanska vojska zasedla Prekmurje. Čeprav so budimpeški meščanski časniki, o čemer smo že pisali, ponovno začeli izhajati po propadu madžarske Sovjetske republike avgusta 1919, pa so se na žalost prav za mesec avgust in delno tudi za september 1919 ohranile le posamezne številke budimpeštanskih časnikov. Domnevamo, da nam prav zaradi tega v njih ni uspelo najti nobenega zapisa o zasedbi Prekmurja. Kot potrditev napisanega citiramo članek, objavljen v budimpeškem dnevniku *Pesti Hírlap* z naslovom *Muravidék* (Prekmurje) iz leta 1928, v katerem je avtor v zvezi z zasedbo Prekmurja navedel: »Šele v sredini avgusta 1919 so uspeli jugoslovani zasedeti Prekmurje. Brez odpora. Zelo žalostni dnevi. Tedaj so v Budimpešti grabili opiti Romuni. Kdo bi tedaj pomislil na Prekmurje.«²⁶

²⁴ Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1920, 108.

²⁵ Zalai Közlöny, 22. avgust 1919: Megjötték a budapesti lapok, 2.

²⁶ Pesti Hírlap, 22. februar 1928: Muravidék, 1.

Več sreče smo imeli z županijskimi časniki. Tako je že omenjeni dnevnik *Zalai Közlöny* takoj naslednji dan po zasedbi, se pravi 13. avgusta, poročal o prihodu jugoslovanske vojske v Prekmurje v prispevku z naslovom »Srbi so okupirali Prekmurje«:

V torek popoldan je vojaško zapovedništvo zalske županije poslalo odposlanca k srbskemu vojaškemu poveljniku. Vlak, na katerem je potoval odposlanec, stotnik Andor Kovács, je srbska vojaška patrulja zadržala pri Csömödér-ju in so mu naznanili, da so Dolnjo Lendavo zasedle srbske enote in da vlak lahko pelje le do Rédics-a. Stotnik je v Rédics-u vzpostavil telefonsko zvezo s srbskim poveljstvom, od koder so nato poslali vojaško komisijo pod vodstvom enega polkovnika. Komisija se je pripeljala z avtomobilom, med njimi je bil tudi podpolkovnik Perko, poznan tudi v Nagykanizsi, nekdanji poveljnik kadetske šole v Sopronu. Na vprašanje stotnika Kovács-a, ali je napredovanje zasedba (megszállás) ali pa okupacija (okkupáció), je srbski polkovnik dal odgovor, da izvajajo okupacijo, ki jo je na podlagi versalskih pogajanj odredil vrhovni vojaški svet antantnih držav. Meja okupiranega ozemlja je Rédics-Göntérháza-Kerkaszentmiklós in zgornji tok potoka Krke vse do štajerske meje«. Na vprašanje, ali bodo srbske čete zasedle tudi Nagykanizso, pa polkovnik ni odgovoril, vendar je izjavil, da konkretnega ukaza glede tega nima. Srbski polkovnik se je nato pozanimal, ali odgovarja resnici novica, na podlagi katerega naj bi se v Nagykanizsi borili rdeči in beli. Na pomirjajočo razlago stotnika Kovács-a je srbski poveljnik izjavil, da so srbske enote v primeru izgredov pripravljene na takojšnje vstopanje.²⁷

Naslednja vest v zvezi s Prekmurjem je v omenjenem časniku datirana na 28. avgust, ko so na kratko poročali o tem, da so »Srbi« izpraznili naselji Dobri in Rédics.²⁸

Dnevnik *Zala*, ki je prav tako izhajal v Veliki Kaniži (madž. Nagykanizsa) kot *Zalai Közlöny*, je na kratko poročal o zasedbi naselij Murska Sobota, Beltinci, Dolnja in Gornja Lendava s strani jugoslovanske vojske.²⁹ Pri tem so še zapisali: »Misija antante v Budimpešti je storila korake za preklic zasedbe v Beogradu, vendar je očitno poziv prišel prepozno. Naše enote so dobile povelje, da se naj ne upirajo. Upajmo, da se bo zadeva uredila po mirni poti.«³⁰

Tudi osrednji dnevnik Železne županije, časnik *Vasvármegye*, ki je po padcu vlade Béle Kun ponovno začel izhajati, je poročal o zasedbi Prekmurja, vendar zelo na kratko. V rubriki Novice so 13. avgusta 1919 pod naslovom »Jugoslovani v Murski Soboti« zapisali: »Jugoslovani so danes dopoldne zasedli Mursko Sobotu. Z mestom se je prekinila železniška, telegrafska in telefonska povezava.«³¹ Se je pa uvodna kolumna iste številke časnika *Vasvármegye* malce širše dotaknila zasedba Prekmurja. Uvodnik se je posvetil zunanjepolitičnim posledicam vladavine sovjetov, ki je po mnenju neznanega avtorja članka botrovala temu, da je antanta pod pretvezo, da napravi red v državi, zasedla celo ozemlje Madžarske. V zvezi s Prekmurjem je uvodnik izpostavil:

Prihajajo Srbi, včeraj zjutraj so zasedli Mursko Sobotu. Našim vojakom so dali eno uro časa za umik, nato pa so se po stranskih linijah začeli pomikati proti Balatonszentgyörgy-u, da bi se od tam usmerili na sever. Njihove glavne sile se pravkar zbirajo pri Radgoni. Torej, lahko računamo na to, da bodo z velikimi silami in čim hitreje poskusili napredovati in čim hitreje čim večje kose Prekodonavja iztrgati zase pred romunsko zasedbo. [...] Očitno še vedno nismo dovolj trpe-li. Čaka nas še zadnja predstava v tej preizkušnji: zasedba. Da s tem država ne bo bogatejša, je sigurno. Slaba tolažba, da nas bodo zasedli dobrosrčni Srbi in ne neusmiljeni Romuni. Čeprav je srbski vojak discipliniran in ni ropar, pa zagotovo zasedba več odnese kot prinese.³²

Zasedba Prekmurja je med drugim za sabo potegnila daljnosežne posledice tudi na področju časopisja v Prekmurju. Oba osrednja tednika pokrajine, pisana v madžarskem jeziku, *Muraszombat és Vidéke* v mursko-soboškem in *Alsólendvai Híradó* v dolnjelendavskem okraju, sta namreč prenehala izhajati. Zadnja številka *Muraszombat és Vidéke* je izšla v nedeljo, 10. avgusta 1919, torej dva dni pred zasedbo Prekmurja. V časniku ni nobenega sklicevanja na to, da je pariška mirovna konferenca dodelila Prekmurje Jugoslaviji oziroma da bodo v kratkem jugoslovanske čete zasedle pokrajino na levem bregu Mure. Kdaj natančno je izšla zadnja številka lendavskega tednika, ki je začel izhajati januarja 1889, ni znano. Zadnja, še dostopna številka *Alsólendvai Híradó*, nosi datum 20. julij 1919 in ima na vrhu naslovnice v duhu trenutnih političnih razmer v državi napisan slogan »Proletarci vseh dežel, združite se!«.³³

27 *Zalai Közlöny*, 13. avgust 1919: A szerbek okkupálták a vendvidéket, 2.

28 *Zalai Közlöny*, 28. avgust 1919: Kivonulnak a szerbek, 2.

29 Danes Grad na Goričkem.

30 *Zala*, 14. avgust 1919: Jelentések az országból, 1.

31 *Vasvármegye*, 13. avgust 1919: A jugoszlávok Muraszombatban, 3.

32 *Vasvármegye*, 13. avgust 1919: Jelenségek, 1.

33 *Alsólendvai Híradó*, 20. julij 1919: Világ proletárjai, egyesüljetek!, 1.

SLOVESNOST OB PRIKLJUČITVI PREKMURJA H KRALJESTVU SHS

Prvo nedeljo po jugoslovanski vojaški zasedbi Prekmurja, 17. avgusta 1919, je v čast priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS v Beltincih potekala slovesnost. O razlogih za izbiro Beltincev kot kraja poteka slovesnosti so 30. avgusta pisali v murskosoboških *Novinah* pod rubriko »Glasi«. Zapisali so, da je bilo najprej načrtovano, da bo v tem času potekal ljudski tabor v Radgoni, a ker je med pripravami nanj prišlo do zasedbe Prekmurja, so se odločili, da bodo slovesnost prestavili v Beltince.³⁴

Beltinska slovesnost ob priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS je potekala v dopoldanskih urah.³⁵ Na njej sta se vojaška in civilna oblast najprej uradno predstavili ljudstvu ter nato pred njim opravili prevzem iz vojaške oblasti v roke civilne uprave.³⁶ Pred pričetkom slovesnosti je množica na ulicah pričakala pomembnejše goste, med katerimi naj izpostavimo poveljnika dravskega odreda podpolkovnika Vladimirja Uzorinaca, civilnega komisarja za Prekmurje dr. Feliksa (Srečka) Lajnsiča, višjega poštnega ravnatelja dr. Janka Debeljaka,³⁷ pol. nadkomisarja dr. Vekoslava Stržana in mariborskega profesorja bogoslužja dr. Franca Kovačiča.³⁸ Kako slavnosten naj bi dejansko bil sprejem pomembnih gostov najbolje povzame spodnji citat iz časnika *Jugoslavija*:

Medtem se je v Belatincih zbrala velika množica ljudstva v svrhu slovesnega sprejema. Mladina je nosila slovenske zastavice, možje in fantje so prihajali na konjih, drugi zopet so se pripeljali na okrašenih vozovih. Pred trgov se je množica zbrala in razporedila, nato pa je krenil ves velečastni izprevod pod vodstvom narodnega mučenika, visokošolca Pavla Horvata proti trgu. Tu se je izprevodu pridružilo na tisoče ljudstva, ki je privrelo iz vsega Prek-

murja. Nato se je izprevod nanovo razvrstil in je krenil z domačimi godbami na čelu daleč ven iz trga, da sprejme zastopnika vojaške in civilne oblasti. Ves sprejem je bil prisrčen in prekipeljav, naj večjega veselja, ki ga sploh ni mogoče popisati. Podpolkovnik Uzurinac in dr. Lajnsič sta se peljala skozi pet do šest slavolokov in sta bila sprejeta kot triumfatorja. Peljala sta se v mesto med tri kilometre dolгим veličasten špalirjem, ki ga je tvorilo nad 20.000 ljudi.³⁹

Po sprejemu pomembnih gostov se je sprevod premaknil pred župnijsko cerkev, kjer je na prostem potekala slovesna pridiga in maša.⁴⁰ Slovesno pridigo je imel dr. Franc Kovačič.⁴¹

Kot je zapisano v *Murski Straži* se je po cerkvenem delu slovesnosti pričel ljudski tabor.⁴² Zborovanje je odprl prekmurski legionar Jožef Godina, ki je pozdravil podpolkovnika in civilnega komisarja⁴³ ter govoril o pomenu shoda, in sicer da »teptani prekmurski Slovenci prvič pozdravljajo svojo svobodo in ujedinjenje z močno Jugoslavijo«. ⁴⁴ Sledil mu je hrvaški legionar podporočnik Franjo Svetec, ki je spregovoril v imenu legije. Dalje je v imenu vojaških oblasti govoril poveljnik jugoslovanskih čet, ki so zasedle Prekmurje, podpolkovnik Vladimir Uzorinac. Ta naj bi v govoru poslušalcem obljubil, da bo Prekmurje branil do zadnje kaplje krvi, kar je publika sprejela z entuziazmom. V imenu civilne oblasti je spregovoril⁴⁵ civilni komisar za Prekmurje, dr. Feliks Lajnsič, ki je iz vojaških rok prevzel začasno upravo nad pokrajino (Fujs, 1999, 68). V svojem govoru pa se je za priključitev Prekmurja zahvaljeval kralju Petru I. Karađorđeviću. Velik vtis na poslušalce je po pisanju časnika *Murska straža* pustil govor Jožefa Klekla, ki so ga vzhičeno označili kot »očeta prekmurskih Slovencev«. Pripovedoval je o svojem življenju, o preganjanju ter vzpodbujal prekmursko

34 Novine, 30. avgust 1919: Glasi, 4; več o poteku slovesnosti tudi v: Sedar, 2019, 69.

35 Novine: Političen list za Prekmurske Slovence, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2.

36 Jugoslavija, 19. avgust 1919: Iz osvobojenega Prekmurja: Prvi narodni tabor prekmurskih Slovencev – Najvažnejše vprašanje – Proglas civilnega komisarja, 2.

37 Slovenski narod, 19. avgust 1919, Narodni tabor v Prekmurju, 1.

38 Novine, 24. avgust 1919, Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2.

39 Jugoslavija, 19. avgust 1919: Iz osvobojenega Prekmurja: Prvi narodni tabor prekmurskih Slovencev – Najvažnejše vprašanje – Proglas civilnega komisarja, 2; skoraj identičen citat najdemo tudi v Mariborskem delavcu, ki je izšel dan za Jugoslavijo, so drugače zapisali nekatere besede npr. namesto Uzorinac – Uzorinac ali namesto veličasten špalirjem – veličastni špalirjem ter besedno zvezo prihajali na konjih zamenjali s prihajali na konjih (Mariborski delavec, 20. avgusta 1919: Prekmurje, 2). Podobnost med omenjenima prispevkoma v Jugoslaviji in Mariborskem delavcu se ne nanaša zgolj na omenjen citat, temveč jo je moč zaslediti skozi ves prispevek o beltinski slovesnosti.

40 Medtem ko v *Novinah* poročajo, da je najprej bila Kovačičeva pridiga, ki ji je nato sledila maša, pišejo v *Murski Straži*, da je bila najprej maša, šele nato pa je imel Kovačič »cerkveni govor«. (Novine, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2; Murska Straža, 23. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v jugoslovanskem Prekmurju, 1).

41 Novine, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2.

42 Murska Straža, 23. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v jugoslovanskem Prekmurju, 1.

43 Novine, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2.

44 Murska Straža, 23. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v jugoslovanskem Prekmurju, 1.

45 Novine, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2.

ljudstvo k veri v Boga ter k ljubezni do naroda in domovine. Naslednji govornik je bil dr. Franc Kovačič, član delegacije na mirovni konferenci v Parizu, ki je svoj govor posvetil predvsem diplomatskemu boju za prekmursko ozemlje.⁴⁶ Med nastopajočimi omenimo še Vladimirja Pušenjaka, ki je govoril o gospodarskih vprašanjih Prekmurja, o agrarni reformi in tudi o Judih; Toneta Vahtarja, ki je udeležence pozdravil v imenu „Murskega Sokola“; Viktorja Kukovca, govoril v imenu Ljutomera; Kereca, v imenu Goričancev in Matjaža Balažiča, v imenu Beltincev.⁴⁷ Zborovanje je po pisanju *Novin* trajalo do 12. ure, z vzkliki: »Živio rešeni Prekmurci! Živijo Jugoslavija!« ga je sklenil Jožef Godina. Sledil je nastop godbe, ki je odigrala „Lepo našo domovino“, „Naprej zastava Slave“ in „Hej Slovani“.⁴⁸ Po zborovanju se je med udeležence proslave razdelila proklamacija civilnega guvernerja.⁴⁹ V popoldanskih urah pa se je razvila prosta zabava.⁵⁰

Ocene števila obiskovalcev beltinske slovesnosti se v slovenskem časniškem tisku precej razlikujejo. Najnižjo oceno obiskanosti je podal *Slovenski narod*,⁵¹ ki je poročal o 12.000 udeležencih. Precej višje je obiskanost ocenila prekmurska *Murska Straža*,⁵² in sicer med 18.000 in 20.000 udeleženci. Sledijo ji *Slovenec*,⁵³ *Slovenski gospodar*,⁵⁴ *Jugoslavija*⁵⁵ in *Mariborski delavec*,⁵⁶ ki so poročali o 20.000 udeležencih. Ocene takratnega slovenskega časniškega gradiva tako variirajo med 12.000 in 20.000 udeležencih. Presenetljivo pa v prekmurskih *Novinah*,⁵⁷ ki so drugače podrobno opisale beltinsko slovesnost ni podano točno število udeležencev, te poročajo le, da se je slovesnosti udeležilo več tisoč oseb.

Poročanje o beltinski slovesnosti v slovenskem periodičnem tisku

O slovesnosti ob priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS v Beltincih je poročal domala ves slovenski periodičen tisk.⁵⁸ V nadaljevanju pa bomo izpostavili le dele poročanja v izbranih časnikih, in sicer v *Murski straži*, *Novinah* (oba prekmurska časnika), *Slovenskem narodu*, *Slovincu*, *Slovenskem gospodarju*, *Jugoslaviji* in *Mariborskem delavcu*, ki nazorno prikazujejo kako velik pomen so pripisovali beltinski slovesnosti.

Slovenski narod je 19. avgusta 1919 na naslovni strani objavil prispevek »Narodni tabor v Prekmurju«, ki ga je poetsko pričel z opisom pomena, ki naj bi ga priključitev Prekmurja imela za tamkajšnje prebivalstvo:

*Zopet se je uvrstil biser naših tal v območje naše Jugoslavije. Prekmurje je naše — naša zopet krv onstran Mure. Iztrgane so rodovitne poljane iz požidovljenih rok odurne Madžarske. Zopet ima del našega naroda prost zrak, v prostem delu je najsevernejši del naših poljan, zopet svobodno poje vesela slovenska prekmurska duša svojo slovensko pesem. Prva nedelja v svobodnih Belotincih onstran Mure! Iz sosednih vaseh je pridrvelo okrog 12.000, reci dvanaest tisoč naših sto in sto let zatiranih — svojega jezika, šol in uradov popolnoma oropanih Slovencev, da se vesele svojega osvobojenja, da prvič lahko svobodno govorijo, se veselijo in pojejo v mili, kljub vsem zatiranju ohranjeni govorici.*⁵⁹

46 Matija Slavič, ki je na pariški mirovni konferenci sodeloval kot izvedenec za Prekmurje, se beltinske slovesnosti v Prekmurju ni udeležil. 29. avgusta 1919 je časnik *Straža* objavil prispevek »Pogovor z dr. Slavičem«, v katerem je na vprašanje urednika časnika ali je z zasedbo Prekmurja zadovoljen, bil Slavičev odgovor: »Pri slabih poštnih razmerah v Pariz nismo zvedeli o tem nič do 17. avgusta. Zvedel sem še le 19. avgusta na kolodvoru v Ljubljani iz ljubljanskih listov. Poročilo o taboru y Beltincih je bilo razveseljivo« (*Straža*: neodvisen političen list za slovensko ljudstvo, 29. avgust 1919: Pogovor z dr. Slavičem o Prekmurju, 1).

47 Murska Straža, 23. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v jugoslovanskem Prekmurju, 1; Slovenski narod, 19. avgust 1919: Narodni tabor v Prekmurju, 1.

48 Novine, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2.

49 Novine, 24. avgust 1919: Naznanje Prekmurcom!, 4.

50 Slovenec, 19. avgust 1919: Ljudski tabor v Prekmurju, 1.

51 Slovenski narod, 19. avgust 1919: Narodni tabor v Prekmurju, 1.

52 Murska Straža, 23. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v jugoslovanskem Prekmurju, 1.

53 Slovenec, 19. avgust 1919: Ljudski tabor v Prekmurju, 1.

54 Slovenski gospodar: List ljudstvu v pouk in zabave, 21. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v Prekmurju, 1.

55 Jugoslavija, 19. avgust 1919: Iz osvobojenega Prekmurja: Prvi narodni tabor prekmurskih Slovencev – Najvažnejše vprašanje – Proglas civilnega komisarja, 2.

56 Mariborski delavec, 20. avgusta 1919: Prekmurje, 2.

57 Novine, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 2.

58 Slovenski narod, 19. avgust 1919: Narodni tabor v Prekmurju, 1; Slovenec, 19. avgust 1919: Ljudski tabor v Prekmurju, 1; Novine, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2; Slovenski gospodar, 21. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v Prekmurju, 1; Murska Straža, 23. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v jugoslovanskem Prekmurju, 1; Mariborski delavec, 20. avgusta 1919: Prekmurje, 2; Jugoslavija, 19. avgust 1919: Iz osvobojenega Prekmurja: Prvi narodni tabor prekmurskih Slovencev – Najvažnejše vprašanje – Proglas civilnega komisarja, 2. Prav tako je beltinska omenjena v: *Straža*: neodvisen političen list za slovensko ljudstvo, 29. avgust 1919: Pogovor z dr. Slavičem o Prekmurju, 1. O Razglasu civilnega komisarja za Prekmurje, ki je bil 17. avgusta 1919 razdeljen na beltinski slovesnosti, tudi v: *Naprej*: Glasilo Jugoslov. socialno-demokratske stranke, 19. avgust 1919: Brzobjavne vesti: Razglas civilnega komisarja za Prekmurje, 1; *Ptujski list*: Politično gospodarski tednik, 24. avgust 1919: Politične vesti: Proglas Prekmurcem, 2.

59 Slovenski narod, 19. avgust 1919: Narodni tabor v Prekmurju, 1.

O osvoboditvi slovenskega naroda so prav tako poročali v *Slovincu*, 19. avgusta, kjer so zapisali, da je z beltinsko slovesnostjo prekmursko slovensko prebivalstvo »slovesno proglasilo svoje osvobojenje«. ⁶⁰ O združenju z ostalim Slovenci so v prekmurskem časniku *Novine*, 24. avgusta, zapisali: »Z tem vüpanjom je šla jezero — jezerna vnožina domo, da je našla, kaj je iskala — svoj zgübljeni dom. Nikdar ne pozabljeni den!« in s temi besedami zaključili svoj prispevek o slovesnosti v Beltincih. ⁶¹ V časniku *Jugoslavija* so o proslavi zapisali: »Naše Prekmurje je včeraj na najpri-srčnejši in najsijajnejši način proslavilo največji dan svoje zgodovine, najsvetejši praznik svojega vstajanja in osvobojenja«. ⁶²

Slovenski gospodar je 21. avgusta dogodek opisal kot: »kakoršnjega še naše slovensko Prekmurje ni videlo in kakor si sijajnejega in veličastnejega niti bujna domišljija predstavljati ne more« ter »Po vsej pravici je prištevati ljudski tabor v Beltincih v vsakem oziru med najvažnejše trenutke v zgodovini slovenskih Prekmurcev«. ⁶³ Dva dni za tem, so v prekmurski *Murski Straži* o slovesnosti zapisali: »Belatinski tabor bo zapustil v narodni duši Prekmurcev trajne sledi, kot mejnik novega čuvstvovanja in pomlajenja«. ⁶⁴

Medtem, ko so na eni strani slovenski časniki, vzhičeni nad priključitvijo Prekmurja h Kraljevini SHS, v svojih prispevkih o beltinski slovesnosti uporabljali superlative ter poetične zapise o osvoboditvi in vrnitvi zgubljenih narodnjakov domovini, pa o beltinski slovesnosti madžarski periodični tisk ni poročal. O predaji vojaške oblasti civilni upravi tako ni bilo ničesar napisanega ne v županijskih časnikih (*Zala, Zalai Közlöny, Vasvémege*), ne v časnikih, ki so izhajali v Budimpešti (*Budapesti Közlöny, Budapesti Hírlap, Pester Lloyd*).

Praznovanje pomembnejših jubilejev priključitve Prekmurja v Kraljevini SHS/Jugoslaviji

Slovesnost ob prvi obletnici (leta 1920)

Poročanja o slovesnosti ob prvi obletnici priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS je v slovenskem periodičnem tisku bistveno manj kot pa ga je bilo o beltinski proslavi leto prej. Slovenski časniki tej niso posvečali pozornosti, ⁶⁵ eni izmed izjem sta časnika *Slovenec* in *Novine*, ki sta poteku jubileja namenila nekaj prostora.

Omenjena časnika poročata, da je v nedeljo 15. avgusta 1920 v beltinski župni cerkvi potekala slovesna orkestralna maša, pri kateri je sodeloval tudi pevski zbor in orkester Abstinenčnega krožka. Prav tako so pri proslavi sodelovali tudi ljubljanski dijaki in dijakinje (učiteljska) Abstinenčnega krožka, ki so se v Prekmurju mudili med 14. in 16. avgustom. V popoldanskem času se je slovesnost, ki so se je po poročanju *Slovenca* udeležili: »vsi zavedni prekmurski Slovenci iz Beltinc in okoliša« nadaljevala na prostem. Otvoril jo je pevski zbor, kateremu sta sledila pozdravna govora podpredsednika krožka in župana, za konec pa še igra ⁶⁶ »Doktor seznai«. ⁶⁷ Po poročanju *Slovenec* se je po proslavi razvila ljudska veselica obarvana s petjem različnih narodnih pesmi, godbo in šaljivimi nastopi. ⁶⁸

Slovesnosti ob peti obletnici (leta 1924)

Med tem, ko so v *Slovincu* ⁶⁹ pisali, da so 17. avgusta 1919 istočasno z obhajanjem desetletnice smrti prekmurskega rojaka dr. Franca Ivanoczyja ⁷⁰ obhajali tudi peto obletnico priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS, v prekmurskih *Novinah* ⁷¹ in *Slovenskem gospodarju* ⁷² poročajo le o slovesnosti v čast deseti obletnici smrti Ivanoczyja.

60 *Slovenec*, 19. avgust 1919: Ljudski tabor v Prekmurju, 1.

61 *Novine*, 24. avgust 1919: Tabor Prekmurcov v Belotincih, 1–2.

62 *Jugoslavija*, 19. avgust 1919: Iz osvobojenega Prekmurja: Prvi narodni tabor prekmurskih Slovencev – Najvažnejše vprašanje – Proglas civilnega komisarja, 2; Skoraj identičen citat najdemo tudi v: Mariborski delavec, 20. avgusta 1919: Prekmurje, 2.

63 *Slovenski gospodar*, 21. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v Prekmurju, 1.

64 *Murska Straža*, 23. avgust 1919: Prvi ljudski tabor v jugoslovanskem Prekmurju, 1.

65 Pri pregledu tistih številčk časnikov *Jugoslavija*; *Murska Straža*; *Naprej*, *Slovenski gospodar* in *Slovenski narod*, ki so izšle pri številkah, ki so izšli blizu 15. avgusta 1920, nismo zasledili poročanja o poteku beltinske slovesnosti ob prvem jubileju.

66 *Slovenec*, 22. avgust 1920: Prekmurje, 4.

67 *Novine*, 22. avgust 1920: Glasi, 3.

68 *Slovenec*, 22. avgust 1920: Prekmurje, 4.

69 *Slovenec*, 22. avgust 1924: Proslava desetletnice smrti dr. Ivanoczyja, 3.

70 Franc Ivanoczy (1857–1913) je bil slovenski rimsko-katoliški duhovnik in prekmurski narodni buditelj. Od leta 1889 do svoje smrti je kot župnik deloval na Tišni, kjer je popolnoma je prenovil cerkev, oskrbel nove zvonove ter orgle in dvignil cerkveno petje. Od leta 1893 je bil dekan in šolski nadzornik sobotskega okraja, leta 1907 pa ga je kralj imenoval za častnega kanonika. Napisal je knjižico *Pobožnost Srca Jezušovega* (1892), priredil novo izdajo *Molitvene knjige* (Radgona 1904), ustanovil Društvo Nájszvetejšega Srca Jezusovoga (1895), sodeloval pri nastanku nabožnega mesečnika »Nevtepeno poprijeta Devica Marija, zmžna Gospa vogrska« (1906), s pomočjo törjanskega kaplana Petra Kollárja je izdal za normalne šole prevod Jos. Gerelyjeve »Male biblie z kejpami ali Zgodbe zveličanja za malo dečico« (1897, 1898, 1898) ter širil med ljudstvo nabožne knjige. Prav tako se je tudi udeleževal političnega življenja. Ivanoczy je bil neustrašen zagovornik svojega materinskega jezika (slovenščine), kljub temu pa je madžarščino cenil kot državni jezik (Šlebing, 2013; *Slovenec*, 22. avgust 1924: Proslava desetletnice smrti dr. Ivanoczyja, 3).

71 *Novine*, 24. avgust 1924: Glasi: Slovanska krajina, 1–2.

72 *Slovenski gospodar*, 21. avgust 1924: Prekmurski Slovenci ob 10 letnici smrti kanonika dr. Ivanoczyja, 2.

Omenjena slovesnost je potekala pri cerkvi sv. Benedikta v Kančevcih. Po ocenah *Slovenca* naj bi se je udeležilo 6. 000 ljudi,⁷³ nižje so ocene *Novin* in *Slovenskega gospodarja*, ki poročajo o 5. 000 udeležencih.⁷⁴ Med pomembnimi udeleženci Ivanoczyjeve slovesnosti velja imensko izpostaviti Jožefa Klekla in narodnega poslanca Josipa Hohnjeca.⁷⁵

Med časniškim gradivom zasledimo omembo še ene slovesnosti ob peti obletnici priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS, ki je potekala v Beltincih. O tej sta poročala lokalna časnika, in sicer *Novine*,⁷⁶ 31. avgusta 1924 in *Mórszka krajina*,⁷⁷ 24. avgusta 1924. V nobenem izmed teh ne omenja datuma poteka slovesnosti, po uporabi preteklika pa je razvidno, da je ta že bila izvedena. Organizacija obletnice je v prispevku *Novin* prejela precej kritik, češ da je bila »cela stvar [...] slabo organizirana i napačno organizirana«. Glavni vzrok za kar so iskali v tem, da domačini niso sodelovali pri organizaciji.⁷⁸ Kar pa bi po drugi strani tudi znal biti eden izmed razlogov, zakaj so prekmurske *Novine* potek slovesnosti tako kritizirale.

Slovesnost se je pričela po nedeljski maši, z nastopom vojaške godbe, ki so ji sledili razni govorniki. O prvih štirih govornik je v *Novinah* zapisano le to, da so bili Slovenci, a ne Prekmurci. Po teh so s svojimi govori nadaljevali trije Prekmurci, Franc Kolenc, predsednik dijaškega društva, ki sta mu sledila še tajnik Vseslovenske ljudske stranke in predsednik dobrovoljskega društva.⁷⁹ Slednja v prispevku nista poimenovana.

Glede obiskanosti dogodka so v *Novinah* zapisali: »Par gostov: zastopnikov, komandantov, četo vojaštva, godbo, gasilce, veržeske strelce, dobrovolce i par sto domačinov, ki so prišli bole zavolo nedelne službe bože, kak pa zavolo slavnosti.«⁸⁰

Praznovanje petega jubileja priključitve Prekmurja očitno ni doseglo večje razsežnosti. Vzroke za to lahko v prvi vrsti iščemo v tem, da domačini pri organizaciji slovesnosti niso sodelovali. Vsaj delno bi lahko vzroke

iskali tudi v tem, da sta si praznovanja slovesnosti pete obletnice in velike slovesnosti ob deseti obletnici smrti Franca Ivanoczyja (17. avgust 1924) morala biti relativno blizu. Velika udeležba na Ivanoczyjevi slovesnosti bi lahko delno vplivala tudi na manjšo udeležbo pete obletnice.

Slovesnost ob deseti obletnici (leta 1929)

Za razliko od skopega poročanja slovenskih časnikov ob proslavah prve in pete obletnice, pa je bila deseta obletnica priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS v slovenskem časniškem tisku bistveno bolj obeležena⁸¹ – kar pa ni presenetljivo, saj je bila izvedena v precej večjem obsegu kot prejšnji dve.

Za organizacijo slovesnosti ob jubileju je bil zadolžen akcijski odbor za proslavo, ki se je po besedah *Jutra* na to pripravljaval dolge tedne ter javnosti dajal razne objave in izjave. Glede na *Jutro*, je tekom priprav na proslavo prišlo do nesoglasij med akcijskim odborom ter raznimi prekmurskimi nacionalnimi in kulturnimi društvi. Slednja so se pritoževala, da se manifestaciji želi dati enostransko obeležje, kakor da je imela le ena struja vse zasluge za osvoboditev Prekmurja. Razna društva, med katerimi *Jutro* omenja Sokolsko društvo v Dolnji Lendavi, učiteljsko društvo za okraj Dolnja Lendava in odbor Narodne odbrane v Dolnji Lendavi, so akcijskemu odboru tudi očitala, da niso prejela vabila na sestanke akcijskega odbora za proslavo.⁸²

Glede na *Novine* so po nekaterih občinah slovesnosti ob jubileju potekale že v soboto zvečer, 17. avgusta 1929. Glavna proslava pa je potekala naslednji dan, v nedeljo 18. avgusta, in sicer kar v treh krajih – v Murski Soboti, Črenšovcih in Dolnji Lendavi. Glavnega dela proslave, ki je potekal v Murski Soboti, se je udeležilo, več častnih gostov, med katerimi velja izpostaviti polkovnika Raka Radovića, ki se je proslave udeležil kot zastopnik kralja, pod-

73 Slovenec, 22. avgust 1924: Proslava desetletnice smrti dr. Ivanoczyja, 3.

74 Novine, 24. avgust 1924: Glasi: Slovanska krajina, 1–2; Slovenski gospodar, 21. avgust 1924: Prekmurški Slovenci ob 10 letnici smrti kanonika dr. Ivanoczyja, 2.

75 Slovenec, 22. avgust 1924: Proslava desetletnice smrti dr. Ivanoczyja, 3.

76 Novine, 31. avgust 1924: Petletnica – narodnost, 1.

77 Mórszka krajina, 24. avgust 1924: Je vsze mogućse!?, 1.

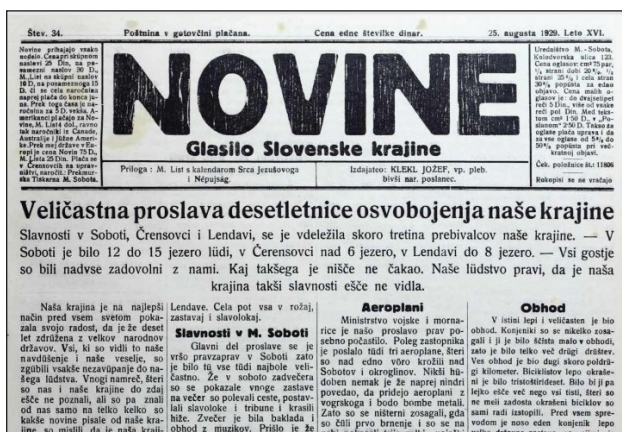
78 Novine, 31. avgust 1924: Petletnica – narodnost, 1.

79 Novine, 31. avgust 1924: Petletnica – narodnost, 1.

80 Novine, 31. avgust 1924: Petletnica – narodnost, 1.

81 Slovenec, 18. avgust 1929: Jubilej Slovenske krajine, 1; Slovenec, 18. avgust 1929: Pred proslavo osvoboditve Slov. krajine: Ljudstvo se z ljubeznijo udeležuje pri pripravah: Kraljev zastopnik na proslavi, 1; Slovenski narod, 19. avgust 1929: Po 10 letih osvobodene Slovenske Krajine: Proslava v Murski Soboti in Dolnji Lendavi – Vidiki novega nacionalnega življenja, 2; Novine, 25. avgust 1929: Veličastna proslava desetletnice osvobođenja naše krajine, 1–3; Domoljub, 21. avgust 1929: Po desetih letih... (F.S.), 402; Domovina, 22. avgust 1929: Desetletnica osvobođenja Slovenske Krajine: proslava v Murski Soboti (A.B.), 1; Jutro, 20. avgust 1929: Pomembna slovesnost Slovenske Krajine: Proslava prve desetletnice – Misli ob začetku drugega desetletja, 3; Mariborski večernik »jutra«, 19. avgust 1929: Slovenska Krajina manifestira za Jugoslavijo: Veličastna manifestacija o priliki proslave desetletnice ujedinjenja Prekmurja z Jugoslavijo, 2; Slovenski gospodar, 21. avgust 1929: Proslava 10 letnice osvobođenja Prekmurja, 3; Ponedeljek, 19. avgust 1929: Proslava 10-letnice osvobođenja v Slovenski krajini, 2; Najsvetejšega Szrca Jezusovoga veliki kalendar, (1930), Proslava desetletnica, 86–87.

82 Ponedeljek, 19. avgust 1929: Proslava 10-letnice osvobođenja v Slovenski krajini, 2

Slika 3: Naslovna stran prekmurskih Novin o deseti obletnici priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS (Vir: Novine, 25. avgust 1929: Veličastna proslava desetletnice osvobojenja naše krajine, 1–3).

polkovnika Gustava Stejskala, kot zastopnika vojnega ministrstva, oba slovenska oblastna komisarja,⁸³ dr. Josipa Leskovarja in dr. Marka Natlačena,⁸⁴ dr. Matijo Slaviča, dr. Vekoslava Kukovca,⁸⁵ sreskega poglavarja Gašperja Lipovška in mariborskega župana Alojzija Juvana.⁸⁶

Po cerkvenem delu se je slovesnost nadaljevala pred hotelom Dobray, kjer je množico najprej nagovoril Jožef Klekl, ki so mu nato sledili še Matija Slavič, veteran Gregor Matjašec, komisar mariborske oblasti dr. Josip Leskovar in komisar ljubljanske oblasti dr. Marko Natlačen. V imenu Narodne odbrane je poslušalce nagovoril bivši minister dr. Vekoslav Kukovec in jim prenesel pozdrave generala Rudolfa Maistra, ki se slovesnosti zaradi bolezni ni uspel udeležiti. Po proslavi v Murski Soboti je Klekl povabil goste na svoj dom v Črenšovce. V poznopoldanskih urah pa je sledila še slovesnost v Dolnji Lendavi, kjer se je po večernici, slovesno zborovanje nadaljevalo pred hotelom Krona.⁸⁷

⁸³ Novine, 25. avgust 1929: Veličastna proslava desetletnice osvobojenja naše krajine, 1–3; Slovenski narod, 19. avgust 1929: Po 10 letih osvobodene Slovenske Krajine: Proslava v Murski Soboti in Dolnji Lendavi – Vidiki novega nacionalnega življenja, 2; Slovenec, 18. avgust 1929: Deset let svobode Slovenske krajine, 3–5.

⁸⁴ Slovenski gospodar, 21. avgust 1929: Proslava 10 letnice osvobojenja Prekmurja, 3.

⁸⁵ Jutro, 20. avgust 1929: Pomembna slovesnost Slovenske Krajine: Proslava prve desetletnice – Misli ob začetku drugega desetletja, 3.

⁸⁶ Ponedeljek, 19. avgust 1929: Proslava 10-letnice osvobojenja v Slovenski krajini, 2.

⁸⁷ Novine, 25. avgust 1929: Veličastna proslava desetletnice osvobojenja naše krajine, 1–3; Slovenski narod, 19. avgust 1929, Po 10 letih osvobodene Slovenske Krajine: Proslava v Murski Soboti in Dolnji Lendavi – Vidiki novega nacionalnega življenja, 2; Slovenec, 18. avgust 1929, Deset let svobode Slovenske krajine, 3–5.

⁸⁸ Najszvetejšega Szrca Jezusovoga veliki kalendar, 1930: Proslava desetletnice, 86–87.

⁸⁹ Mariborski večernik »jutra«, 19. avgust 1929: Slovenska Krajina manifestira za Jugoslavijo: Veličastna manifestacija o priliki proslave desetletnice ujedinjenja Prekmurja z Jugoslavijo, 2.

⁹⁰ Novine, 25. avgust 1929: Veličastna proslava desetletnice osvobojenja naše krajine, 1–3.

⁹¹ V obdobju med obema vojnama so jugoslovanske oblasti v naselja s pretežno madžarskim prebivalstvom v okolici Dolnje Lendave na razlaščno veleposestniško zemljo Esterházyjev naselili 254 družin, med njimi 111 družin iz Primorske (z Istro in Goriško vred). Več o tem Kovács, 2013, 186–190.

⁹² Zalai Közlöny, 27. avgust 1929: Napidíjas „lelkes tömeggel“ ünnepelte Jugoszlávia Muraköz „felszabadítását“, 2.

V Kleklovih *Novinah* so ocenjevali, da se je proslava v Murski Soboti udeležilo med 12 in 15 tisoč oseb, v Črenšovcih nad 6 tisoč, v Dolnji Lendavi pa do 8 tisoč oseb. Prav tako je *Najszvetejšega Szrca Jezusovoga veliki kalendar*⁸⁸ obiskanost ocenjeval na 15.000 udeležencev. Nižje so bile ocene *Mariborskega večernika* »Jutra«,⁸⁹ ki poroča o 10.000 udeležencih. Po besedah Klekla, objavljenih v *Novinah*, 25. avgusta:

*Takše manifestacije, kak se je vršila dnes teden, naš narod ne ešče doživo. Zato si štem v sveto dužnost, da se vsem poprek i vsakomi posebi najtoplej zahvalim, ki so nam pripomogli, da je ta Proslava tak veličastno potekla.*⁹⁰

Popolnoma drugo sliko o slovesnosti ob deseti obletnici priključitve Prekmurja pa dobimo iz članka z naslovom »Osvoboditev“ *Medžimurja je Jugoslavija proslavila z „navdušeno množico“ plačancev*, ki ga je objavil že večkrat citirani županijski časnik *Zalai Közlöny* iz Nagykanizse. Po poročanju dnevnika naj bi slovenski uradniki dobili ukaz, da ob jubileju predstavijo tudi navdušenje ljudstva. Ker pa Prekmurci in Medžimurci niso bili pripravljeni v tem sodelovati, so uradniki za dober denar in dnevnic naložili goriške koloniste⁹¹ na s srbskimi, hrvaškimi in slovenskimi zastavami okrašene kočije, ki so se nato dopoldne udeležili prireditve v Murski Soboti, popoldne pa so se zapeljali v Doljo Lendavo. Lendavsko slovesnost je omenjeni članek povzel na podlagi očitidca iz Zagreba, ki se je ta dan zadrževal v kraju:

*Popoldne ob 5. uri so se v Doljo Lendavo zapeljali goriški kolonisti, ki so predstavljali ljudstvo lendavskega okoliša, kjer jih je pričakala mestna uprava. Na glavnem trgu je bil ljudski zbor, kjer je na balkonu Hotela Krona bivši turniški madžarski župnik Klekl spregovoril prisotnim. Poslušalce so predstavljali le za dnevnic naročeni uradniki in goriški kolonisti, prebivalci Dolnje Lendave pa so se od tega jugoslovanskega cirkusa popolnoma distancirali.*⁹²

Sicer pa je treba poudariti, da je bila madžarska zunanjepolitična dejavnost po podpisu trianonske mirovne pogodbe pa vse do leta 1927, ko si je Madžarska povrnila svojo finančno in delno tudi vojaško suverenost, močno omejena, kar je seveda vplivalo tudi na revizionistično politiko. Madžarski ministrski predsednik István Bethlen se je v prvi polovici dvajsetih let dvajsetega stoletja v zunanji politiki odločil za pot prilagajanja, čeprav jo je opisal kot »samoodpovedovanje, ki ga pravici navkljub zahteva duh časa«. Konec politike prilagajanja in madžarske mednarodne osame je pomenil podpis sporazuma z Italijo 5. aprila 1927. Voditelja obeh držav, Bethlen in Mussolini, sta se namreč strinjala v oceni, da je stanje v Evropi po mirovnih pogodbah v Parizu začasno. S tem se je v bistvu uradno začela madžarska revizionistična politika na državni ravni, kar se je kmalu odrazilo tudi v revizionistični politiki do Jugoslavije in Prekmurja (Kontler, 2005, 286). Že decembra leta 1927 v madžarskem tisku zasledimo vest, da je Pomurska zveza (*Muravidéki Szövetség*), ki je združevala simpatizerje iz Prekmurja in Medžimurja, ki so živeli na Madžarskem in so nasprotovali odcepitvi obeh pokrajin od svetoštefanske krone, v spomenici obrnili na angleškega tiskovnega magnata lorda Rothermera⁹³ in mu predstavili položaj obeh pokrajin.⁹⁴ Od tega dogodka pa vse do aprila 1941 v bistvu ni leta, ko v madžarskem časniškem gradivu ne bi zaznali delovanja Prekmurske zveze (*Vendvidéki Szövetség*), ki je združevala podpornike priključitve Prekmurja k Madžarski in podpirala revizionistična prizadevanja Madžarske z zvezi s Prekmurjem.⁹⁵

Leta 1929 je omenjena zveza organizirala dve zelo odmevni slovesnosti. Prva je bila ob deseti obletnici tako imenovane murskosoboške bitke, ko so 2. januarja 1919 Madžari ob znatni podpori Prekmurcev pregnali enote Jurišiča. Obletnico bitke, ki jo je časopisje pojmovalo kot »referendum Prekmurcev za Madžarsko«, je povzelo nekaj večjih budimpeških dnevnikov.⁹⁶ Drugo prireditev pa so pripravili v nedeljo, 10. novembra, v Monostru, v bližini Prekmurja. Na prireditvi, katere se je po poročanju časnikov

udeležilo več tisoč ljudi, med njimi naj bi bilo precejšnje število Prekmurcev, so imeli govore predsednik Madžarske revizionistične lige Tibor Eckhard, predsednik in podpredsednik Prekmurske zveze (*Vendvidéki Szövetség*), Sándor Mikola in Vilmos Némethy, pred množico pa je nastopil tudi župnik Jožef Sakovič.⁹⁷

Slovesnost ob petnajsti obletnici (1934)

Proslava petnajste obletnice priključitve Prekmurja je bila sprva načrtovana za dne 8. in 9. septembra 1934 v Dolnji Lendavi,⁹⁸ a je bila prestavljena na 22. in 23. september.⁹⁹ Teden dni pred predvideno proslavo v Dolnji Lendavi, natančneje 14. septembra 1934, so v *Slovincu* objavili program slovesnosti. Načrtovan dnevni red je bil sledeč: v soboto (22. septembra) ob 15. uri bi položili venec na grob za osvoboditev Prekmurja padlih legionarjev na pokopališču v Murski Soboti, ob 19. uri bi sledila »bakljada« po Dolnji Lendavi in ob 21. uri slavnostna seja v hotelu »Krona« v Dolnji Lendavi. V nedeljo (23. septembra) bi ob 6. uri potekala budnica v Dolnji Lendavi, ob 8.25 bi sledil sprejem zastopnika kralja, ob 8.30 maša, nato sprevod, potem revija prizorov iz prekmurskega narodnega življenja, ob 11. uri bi se pričelo slavnostno zborovanje pred hotelom »Krona«, kjer bi nato sledil banket, ob 14.30 je bil predviden telovadni nastop ter naposled še veselica.¹⁰⁰

Vse priprave na petnajsto obletnico priključitve Prekmurja, 22. in 23. septembra 1934 v Dolnji Lendavi, so bile zamen. Dva dni pred predvidenim jubilejem, 20. septembra, najdemo v *Slovincu* prispevek »Proslave 15 letnice osvobojenja Slov. krajine ne bo«, v katerem piše:

*Z odlokom kraljevske banske uprave v Ljubljani je nameravana proslava v dneh 22. in 23. t. m. v Dol. Lendavi prepovedana. O tej prepovedi obveščamo tem potom (ker je premalo časa) vse osebno vabljene goste in vso javnost. Kedaj se bo ta nameravana proslava vršila, se sporoči naknadno. – Odbor.*¹⁰¹

93 Lord Rothermere je junija 1927 v Daily Mailu objavil članek z naslovom »Madžarska in njeno mesto pod soncem«, v katerem je predlagal vrnitev Madžarski obmejne dežele sosednjih držav, kjer večinoma živijo Madžari.

94 8 Órai Újság, 31. december 1927: A Muravidéki Szövetség hálafelírata Rothermere lordhoz, 7.

95 Predhodnica Prekmurske zveze je bilo Društvo madžarskih Vendov (Magyarországi Vendek Egyesülete), ki so ga januarja leta 1920 ustanovili v Budimpešti živeči Prekmurci, nasprotniki odcepitve pokrajine na levem bregu Mure. Vodstvo društva je prevzel prekmurski rojak iz Gornjih Petrovcov, Sándor Mikola. (Več o tem Tolnai Világlapja. 24. januar 1920, A Budapesti lakó vendek hazafias szervezkedése. 4, 5.).

96 Budapesti Hírlap, 15. februar 1929: Tíz éve volt a muraszombati csata, amelyben a vend fiúk kiverték földjükről a szerbeket, 9; Magyar-ság, 15. februar 1929: A „muraszombati csata” tizedik évfordulója, 8; Nemzeti Újság, 17. februar 1929: A muraszombati csata. Hogyan rendeztek népszavazást a muraszombati vendek, 10.

97 Budapesti Hírlap, 12. november 1929: A vendvidék hatalmas tüntetése, 7; Friss Újság, 12. november 1929: A vendek tiltakoznak az elszakítás ellen, 4; Magyar-ság, 12. november 1929: A határszéli vendek naggyűlésen tiltakoztak a vendvidék elcsatolása ellen, 2.

98 Mariborski večernik »jutra«, 23. julij 1934: Dnevne vesti: Petnajst let svobode v Prekmurju, 2; Murska Krajina, 2. september 1934: Sokol: vsem bratskim edinicam Prekmurskega okrožja, 3.

99 Murska krajina, 9. september 1934: Sokol, 4.

100 Slovenec, 14. september 1934: 15 letnica osvobojenja Slovenske krajine, 3.

101 Slovenec, 20. september 1934: Proslave 15 letnice osvobojenja Slov. krajine ne bo, 5.

Pod rubriko »Naša Krajina« v časniku *Murska krajina* so 23. septembra 1934 zapisali, da bo mursko-soboški sokolski orkester v pričetku meseca oktobra priredil proslavo petnajste obletnice v Sokolskem domu v Murski Soboti.¹⁰² Ta prireditev je bila izvedena, in sicer 6. oktobra 1934.¹⁰³

Koncertna proslava ob petnajsti obletnici pa ni bila izvedena na takšnem nivoju in tudi ni dosegla takšnih razsežnosti kot jih je pred njo proslava ob deseti obletnici priključitve Prekmurja. To se je odražalo tudi pri skopem poročanju slovenskih časnikov o koncertu, na kar pa bi lahko vplivalo tudi, da je le tri dni po koncertu, natančneje 9. oktobra 1934, bil v Marseillu izveden atentat na jugoslovanskega kralja Aleksandra Karadžorđevića.¹⁰⁴ Kakšno večje daljše poročanje o koncertni slovesnosti ob obletnici priključitve Prekmurja bi bilo v času, ko je Jugoslavija obžalovala nepričakovano in prehitro smrt svojega voditelja, neprimerno.

Največji doprinos petnajste obletnice priključitve Prekmurja gotovo predstavlja zbornik, ki je nastal ob tem jubileju. *Slovenska krajina: zbornik ob petnajstletnici osvobojenja* (Novak, 1935), ki je pod uredništvom Vilka Novaka izšel leta 1935, vsebuje prispevke tedaj enih najuglednejših slovenskih znanstvenikov ter poznavalcev Slovenske krajine. O geografskem orisu Slovenske krajine je pisal Svetozar Ilešič, o narodnostni in jezikovni razdelitvi prekmurskih Slovencev Avgust Pavel, o zgodovini Panonske krajine od naselitve Slovencev do prihoda Madžarov je pisal Milko Kos, o umetnosti France Stele, o lokalni literarni zgodovini, o kulturnih stikih prekmurskih Slovencev z ostalimi Slovenci ter o bibliografiji o Slovenski krajini Vilko Novak. O narodnosti in osvoboditvi Prekmurja, v smislu nesoglasij med Hrvati in Slovenci glede narodnosti Prekmurcev, ter o diplomatski bitki za prekmurske meje na mirovni konferenci je pisal Matija Slavič. Narodopisni položaj Slovenske krajine pa je opisal Franjo Baš.¹⁰⁵

O izidu zbornika *Slovenska krajina* (Novak, 1935) so *Novine* 21. aprila 1935 zapisale:

*Pričujoči zbornik je najlepša proslava 15 letnice osvobojenja najsevernejše jugoslovanske pokrajine in tistega dela slov. zemlje, ki je bil celih tisoč let docela ločen od svojega narodnega jedra.*¹⁰⁶

Slovesnosti ob dvajseti obletnici (leta 1938 in 1939)

Zadnja izmed velikih obletnic priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS, ki je potekala za časa Kraljevine Jugoslavije, je bila dvajseta obletnica. Prvič so jubilej praznovali v Črenšovcih že 11. septembra 1938, torej eno leto prej, kot je bilo v navadi, kar so opravičevali s tem, da je časovni razpon za praznovanje dvajsete obletnice od 13. avgusta 1938 do 13. avgusta 1939 ter da so se odločili, da bodo praznovali na začetku. Razlog za odločitev pa morda tiči tudi v tem, da bi naj najkasneje do 8. decembra praznovali petindvajset let izhajanja *Novin*. Tako so jubileja združili in na 11. september obenem praznovali dvajseto obletnico priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS in 25 let izhajanja časnika *Novin*.¹⁰⁷

Že dan pred proslavo, v soboto 10. septembra 1938, se je v večernih urah pred stavbo »Naš Dom« v Črenšovcih, po ocenah *Kalendarja srca Jezušovega*, zbrala dva tisoč glava množica, ki je spremljala odkritje spominske plošče.¹⁰⁸ Zatem so se premaknili h kresu v Črenšovcih, kjer so poslušali govore Jožefa Godine in Matjaža Rousa.¹⁰⁹

V nedeljo, 11. septembra, je po sprejemu pomembnih gostov, med katerimi velja še posebej izpostaviti jugoslovanskega ministra dr. Antona Korošca, potekala slovesna maša, ki jo je opravil stolni dekan Franc Cukala, odposlanec knezoškofa. Slovesni maši je sledilo zborovanje, ki ga je z pozdravnim nagovorom otvoril Jožef Klekl. Sledil mu je častni gost dr. Anton Korošec, ki je ljudstvu govoril o Slovenski krajini, židovskem vprašanju in časniku *Novine*.¹¹⁰ Glede na *Kalendar srca Jezušovega* naj bi navdušena množica njegov govor večkrat prekinila z burnim aplavzom. Za njima je sledilo še sedem go-

102 Murska krajina, 23. september 1934: Naša Krajina, 2.

103 Murska krajina, 14. oktober 1934: Domače vesti (V. Šk), 3.

104 Murska krajina, 14. oktober 1934: Naš kralj junak – je mrtev..., 1–2.

105 Novine, 21. april 1935: Slovenska krajina – zbornik: uredil Vilko Novak (IZ), 5.

106 Novine, 21. april 1935: Slovenska krajina – zbornik: uredil Vilko Novak (IZ), 5.

107 Novine, 7. avgust 1938: Zakaj obhajamo 11. september 20 letnico oslobodjenja Slov. krajine i zakaj v Črenšovcih (Jožef Klekl), 1.

108 Napis na plošči: »Z mogočno Marijino pomočjo je slabotni duhovnik v Črenšovcih leta 1904, dne 8. decembra, izdal mesečnik „Marijin list“ za poglobitev verskega življenja. Leta 1913, dne 8. decembra, je izdal tednik „Novine za obrambo narodnih in verskih pravic slovenskega ljudstva ter svobode Slovenske Krajine. Leta 1929 je ustanovil prvo posojilnico v Slovenski Krajini, leta 1928 pa je zidal „Naš dom“ za katoliško prosveto in ustanovil Agrarno zadrugo, ki je priborila kruh našemu narodu. Popotnik, zaupaj v Marijino pomoč!“ (Kalendar srca Jezušovega (1939): 25 letnica Novin i 20 letnica sloboščine: Slov. krajine v Črenšovcih sept. 11. 1938, Klekl, J. (ur.), 22, 193.

109 Kalendar srca Jezušovega (1939): 25 letnica Novin i 20 letnica sloboščine: Slov. krajine v Črenšovcih sept. 11. 1938, Klekl, J. (ur.), 22; Ponedeljski Slovenec, 12. september 1938: Narodni tabor v Črenšovcih: 18.000 Prekmurcev manifestira za Jugoslavijo: Doslej največji in najveličastnejši tabor v Sloveniji – Prekmursko ljudstvo navdušeno pozdravlja narodnega voditelja dr. Korošca, 1–2.

110 Kalendar srca Jezušovega (1939): 25 letnica Novin i 20 letnica sloboščine: Slov. krajine v Črenšovcih sept. 11. 1938, Klekl, J. (ur.), 17–27; Jutro, 13. september 1938: O govoru ministra so poročali tudi v: »Minister dr. Korošec o volitvah, taborih JRZ in o židovskem vprašanju, 2; Domovina, 15. september 1938: O volitvah in o židovskem vprašanju, 2; Murska krajina, 18. september 1938: Politika, 2.

vornikov, med katerimi velja izpostaviti bana Marka Natlačena in Matijo Slaviča. Ob pol enih je Jožef Klekl zaključil zborovanje, za izbrane goste pa se je slovesnost nadaljevala na banketu v stavbi »Našega Doma«.¹¹¹

Poročanja o poteku dvajsete obletnice priključitve Prekmurja je bilo med slovenskim časniškim gradivom veliko. Zelo podrobno je potek slovesnosti, ob Kleklovih *Novinah*, opisan tudi v časniku *Slovenec*, saj je bil njegov urednik dr. Ivan Ahčin tudi sam prisoten na slovesnosti. Ocene obiskavnosti dvajsete obletnice so v pregledanih časnikih sovpadale, in sicer so *Slovenec*,¹¹² *Domoljub*,¹¹³ *Edinost*,¹¹⁴ *Slovenski delavec*,¹¹⁵ *Slovenski dom*,¹¹⁶ in *Slovenski gospodar*¹¹⁷ poročali o 18.000 udeležencih. Izjema so bile *Novine*¹¹⁸ po poročanju katerih, naj bi se slovesnosti udeležilo okoli 20.000 ljudi – o podobnem številu udeležencev so v slovenskem periodičnem tisku poročali ob beltinski slovesnosti leta 1919.

Korošev govor v Murski Soboti pa je pritegnil pozornost tudi madžarske javnosti, ker je poleg že omenjenih tematik (*Slovenka Krajina*, židovsko vprašanje in časnik *Novine*) spregovoril še o madžarski manjšini. Tako je dnevnik *Magyarság* pod pomenljivim naslovom »*Prijateljske besede iz Južnoslavije*« zapisal, da po mnenju Korošca »*Madžari v Južnoslaviji niso zatirani, ker jim tukaj priznavajo pravico do opredeljevanja za Madžare. Ne verjame – je rekel notranji minister –, da bi v Južnoslaviji živel vsaj en Madžar, ki bi se pritoževal. Po mnenju notranjega ministra ima vlada popolni posluš za utemeljene zahteve narodnih manjšin.*« Nato se je po poročanju časnika Korošec dotaknil vprašanja pripadnikov južnoslovanskih narodnih manjšin na Madžarskem in poudaril, da imajo ti podobne manjšinske zahteve kot Madžari v Jugoslaviji. Izpolnjevanje teh želja bo po Koroševih besedah utrdilo prijateljstvo med obema državama in omogočilo Madžarski »*približevanje k miru zavezani Mali antanti*«. ¹¹⁹

Veličastni tabor v Črenšovcih sept. 11.
Krasna konjenica odpre pod vodstvom Kolenka Ivana mimohod pri Našem Domu.

Slika 4: Dvajseta obletnica priključitve Prekmurja (Črenšovci, 11. 9. 1938) (Kalendar srca Jezušovega (1939): 25 letnica Novin i 20 letnica sloboščine: Slov. krajine v Črenšovcih sept. 11. 1938, 22).

Drugič so jubilej ob dvajseti obletnici priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS praznovali še 27. avgusta 1939 v Beltincih. Po slavnostni maši, je beltinska mladina izvedla veliki telovadni nastop, po nastopu pa so sledili govori.¹²⁰

Pomembnejše jubileje priključitev Prekmurja h Kraljevini SHS so slovenski Prekmurci slovesno obeleževali s proslavami in nastopi častnih govornikov. Med predstavljenimi jubileji velja posebej izpostaviti dva, proslavo desete obletnice priključitve Prekmurja, ki je v kar treh krajih potekala 18. avgusta 1929 in prvo izvedbo proslave dvajsete obletnice, 11. septembra 1938, ki je dosegla število obiskovalcev primerljivo tistemu iz prvotne proslave. O razsežnosti in pomenu desete in dvajsete obletnice priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS priča tudi to, da so se obeh slovesnosti udeležili predstavniki slovenskega in jugoslovanskega političnega vrha (oz. njihovi zastopniki), kar do neke mere odraža tudi odnos države do Prekmurja.

111 Kalendar srca Jezušovega (1939): 25 letnica Novin i 20 letnica sloboščine: Slov. krajine v Črenšovcih sept. 11. 1938, 17–27; Ponedeljski Slovenec, 12. september 1938: Narodni tabor v Črenšovcih: 18.000 Prekmurcev manifestira za Jugoslavijo: Doslej največji in najveličastnejši tabor v Sloveniji – Prekmursko ljudstvo navdušeno pozdravlja narodnega voditelja dr. Korošca, 1–2; Slovenski dom, 12. september 1938: Važen govor voditelja dr. Korošca: o volitvah, o madžarski manjšini, o Judih pri nas in o narodnem jubileju Slovenske krajine, 1.

112 Ponedeljski Slovenec, 12. september 1938: Narodni tabor v Črenšovcih: 18.000 Prekmurcev manifestira za Jugoslavijo: Doslej največji in najveličastnejši tabor v Sloveniji – Prekmursko ljudstvo navdušeno pozdravlja narodnega voditelja dr. Korošca, 1–2.

113 Domoljub, 14. september 1938: Napis pod fotografijo slovesnosti, 3; v isti številki so o slovesnosti poročali pod rubriko: Iz domače politike, 6.

114 Edinost, 17. september 1938: 7 dni domačih vesti, 2.

115 Slovenski delavec, 17. september 1938: Sonce in sence doma in drugod: narodni tabor Prekmurcev«, 4.

116 Slovenski dom, 12. september 1938: Slovenska krajina se je strnila okrog dr. Korošca, 2.

117 Slovenski gospodar, 14. september 1938: Doslej največji tabor v Sloveniji, 1.

118 Novine, 18. september 1938: Kaj takega Slovenska krajina ešče nikdar ne vidla, pa Slovenija tudi ne že davno, 1–3.

119 Magyarság, 13. september 1938: Baráti hangok Jugoszláviából, 5.

120 Novine, 27. avgust 1939: Proslava dvajsetletnice: prvega slovenskega tabora v osvobojeni Slov. Krajini: Velik telovadni nastop v Beltincih, 1; Novine, 3. september 1939: 20-letnica prvog slovenskega tabora v beltincih, 2.

ZAKLJUČEK

Ker je madžarski politični vrh, na slovensko prebivalstvo znotraj svojih meja, ki je bilo že skoraj tisočletje pod ogrsko nadvlado, gledal kot na že bolj ali manj asimilirano skupnost in jim tako ni posvečal posebne pozornosti, je vprašanje Prekmurja v ospredje prišlo šele tekom prve svetovne vojne in zaradi povojno nastalega položaja ter vprašanja koncesij poraženk postalo aktualno po tej. To se je odražalo tudi v madžarskem revialnem, dnevnem in ostalem tisku, v katerem s političnega vidika slovensko vprašanje na Ogrskem skorajda ni bilo obravnavano (Šebjanič, 1981, 318–320), kar pa se je začelo spreminjati po vojaškem zlomu Avstro-Ogrske. Tako so na primer o murskosoboškem zborovanju Madžarskega izobraževalnega društva za Vendsko krajino – VMKE, 20. oktobra 1918, ob murskosoboškem *Muraszombat és Vidéke* poročali tudi budimpeški časniki *Friss Újság*, *Budapest*, *Budapesti Hírlap*, *Magyarország* in *Az Újság*.

Medtem ko so ob jugoslovanski vojaški zasedbi Prekmurja ves slovenski periodičen tisk »preplavili« prispevki o jugoslovanskem dosežku, pa je zasedba sovpadala z izredno kaotičnim časom za madžarsko državo. Posledično so se ohranile le posamezne številke budimpeških časnikov, v katerih avtorji niso našli poročanj o madžarski izgubi Prekmurja. So pa o jugoslovanski zasedbi poročali županijski časniki – *Zalai Közlöny* in *Zala*, oba iz Velike Kaniže (madž. Nagykanizsa) ter *Vasvármegye* iz Sombotela – ki so bili zasedbi tudi geografsko bližji od same prestolnice. Med drugim je zasedba Prekmurja s seboj prinesla tudi konec obema osrednjima tednikoma pokrajine, pisanimi v madžarskem jeziku, *Muraszombat és Vidéke* v murskosoboškem in *Alsólendvai Híradó* v dolnjelendavskem okraju, kar je moralo za madžarsko govoreče prebivalstvo pomeniti velik udarec. Obenem pa njun konec predstavlja tudi izgubo potencialnega

vira informacij o dogajanju v Prekmurju v tistem času z madžarskega vidika.

Slovesnosti ob prvi in peti obletnici priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS sta bili skopo pokriti celo v slovenskih časnikih. Popolnoma drugačna pa je bila situacija ob praznovanju desete obletnice, o kateri so pisali, tako vsi vidnejši slovenskih časniki, kot tudi madžarski časnik *Zalai Közlöny*. Če je slovenski časniški tisk (tudi lokalni) pisal o veličastnosti dogodka, pa so v *Zalai Közlöny*, madžarskim bralcem predstavili popolnoma drugačno zgodbo, češ da Prekmurci in Medžimurci pri samem dogodku niso želeli sodelovati, zaradi česar naj bi uradniki najeli plačance, da ti predstavijo navdušenje ljudstva. Poročanje o slovesnosti je v *Zalai Közlöny* povsem kontradiktorno poročanju v slovenskih časnikih, kar pa v duhu tistega časa ni presenetljivo (Pomurska zveza).

Poročanje v madžarskem časniškem tisku je bilo prisotno tudi ob naslednjem velikem praznovanju jubileja, in sicer ob dvajseti obletnici priključitve Prekmurja, ko je o govoru jugoslovanskega ministra dr. Antona Korošca o madžarski manjšini poročal *Magyarság*.

V zaključku velja ponovno poudariti, da je Ogrska, kot ena izmed poraženk prve svetovne vojne, s Trianonsko mirovno pogodbo doživela ogromne izgube dotedanjega ozemlja in prebivalstva ter da je izguba Prekmurja v prid Kraljevini SHS za Madžarsko pomenila le eno izmed mnogih ozemeljskih izgub, ki jo je doletela. Ob tem se je s težavami soočala tudi na ozemlju, ki ga je obdržala. Izredno kaotičen čas za madžarsko državo je posledično privedel do tega, da je bilo poročanje o jugoslovanski zasedbi Prekmurja in o njenih slovesnostih skopo. Na drugi strani je priključitev Prekmurja h Kraljevini SHS in slovenskemu ozemlju predstavljala edino »zmago« slovenskega naroda v svojih ozemeljskih težnjah, ob drugače velikih izgubah etničnega prebivalstva na Koroškem in Primorskem.

CELEBRATIONS AFTER THE ANNEXATION OF PREKMURJE TO THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

Darko FRIŠ

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia
e-mail: darko.fris@um.si

Attila KOVÁCS

Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: attila.kovacs@inv.si

Tadeja MELANŠEK

Stefanova ul. 5, 2000 Maribor, Slovenia
e-mail: tadeja.melansek@student.um.si

SUMMARY

After an introductory review of events in Prekmurje in the crucial years of 1918 and 1919, the central part of the article follows, in which the authors present the response of Slovenian and Hungarian newspapers to the Yugoslav military occupation of Prekmurje and analyse in detail the course of the ceremony in honour of the annexation of Prekmurje by the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, which took place on August 17, 1919, in Beltinci. Based on newspaper reports, the authors then present the course of select ceremonies that marked the milestone anniversaries of the annexation of Prekmurje, which were celebrated during the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and later the Kingdom of Yugoslavia. These were solemnly celebrated by the people of Prekmurje with celebrations and speeches by honorary speakers. Presented in detail are the ceremonies on the occasion of the first (1920), fifth (1924), tenth (1929), fifteenth (1934), and twentieth anniversaries (1938 and 1939). Including the celebration of the annexation of Prekmurje to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in 1919, many visitors also attended its tenth and twentieth anniversaries - both were attended by members of the Slovenian and Yugoslav political leadership (or their representatives). The article is based on Slovenian and Hungarian newspaper material. By including the latter, we attempted to present the "other side" to the Slovenian reader.

Keywords: Prekmurje, the annexation of Prekmurje, 1919, ceremonies, Beltinci, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Hungary

VIRI IN LITERATURA

- 8 Órai Újság.** Budimpešta, 8 Órai Újság Lapkiadó rt., 1918–1944.
- Az Újság.** Budimpešta, Az Újság Részvénytársaság, 1903–1944.
- Alsólendvai Híradó.** Lendava, Balkányi Ernő, 1889–1919.
- Budapest.** Budimpešta, Wodianer F. és Fiai, 1877–1919.
- Budapesti Hírlap.** Budimpešta, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata r.t., 1883–1939.
- Domoljub.** Ljubljana, M. Kolar, 1888–1944.
- Domovina.** Ljubljana, Konzorcij, 1918–1941.
- Edinost.** Ljubljana, Konzorcij, 1934–1936.
- Friss Újság.** Budimpešta, Hazai Hírlapkiadó részvénytársaság, 1897–1951.
- Jutro.** Ljubljana, Konzorcij Jutro, 1920–1945.
- Koledar družbe sv. Mohorja.** Celovec, Družba sv. Mohorja, 1873–1956.
- Magyarország.** Budimpešta, »Globus« Pénzintézetek Müintézete és kiadóvállalata R. -T., 1894–1944.
- Magyarság.** Budimpešta, Magyarság Lapkiadó R.-T., 1920–1944.
- Mariborski večernik »jutra«.** Maribor, Konzorcij, 1927–1941.
- M rszka krajina.** Markišavci, Stevan Kühar, 1922–1927.
- Muraszombat és Vidéke.** Murska Sobota, Muraszombatjárasi Gazdaszövetség, 1885–1919.
- Murska krajina.** Murska Sobota, Konzorcij, 1932–1941.
- Murska Straža.** Radgona, Konzorcij, 1919–1924.
- Najszvetejsége Szrca Jezusovoga veliki kalendar.** Murska Sobota, Cerkvena stamparija, 1904–1944.
- Naprej: glasilo Jugoslov. socialno-demokratske stranke.** Ljubljana, 1917–1928.
- Nemzeti Újság.** Budimpešta, Központi Sajtóvállalat R.-T., 1919–1944.
- Nova Doba.** Celje, Zvezna tiskarna, 1919–1941.
- Novine.** Murska Sobota, Jožef Klekl, letnik 1914–1941.
- Pesti Hírlap.** Budimpešta, Légrády Testvérek kiadása és nyomása, 1841–1944.
- Ponedeljek.** Ljubljana, Konzorcij Jutra, 1927–1930.
- Prekmurski glasnik.** Murska Sobota, Konzorcij Prekmurskega glasnika, 1920–1921.
- Ptujski list: Politično gospodarski tednik.** Ptuj, Tiskovna zadruga, 1919–1922.
- Slovenec.** Ljubljana, Ljudska tiskarna, 1873–1945.
- Slovenski delavec.** Ljubljana, Konzorcij, 1937–1941.
- Slovenski dom.** Ljubljana, Ivan Rakovec, 1935–1945.
- Slovenski gospodar.** Maribor, Tiskarna sv. Cirila, 1867–1941.
- Slovenski narod.** Maribor/Ljubljana, Narodna tiskarna, 1968–1945.
- Straža: neodvisen političen list za slovensko ljudstvo.** Maribor, Konzorcij, 1909–1927.
- Tolnai Világlapja.** Budimpešta, Tolnai Simon, 1901–1944.
- Vasvármegye.** Sombotel, 1889–1945.
- Zala.** Velika Kaniža (Nagykanizsa), Zala Nyomdavállalat, 1919–1956.
- Zalai Közlöny.** Velika Kaniža (Nagykanizsa), Délzalai Nyomda és Lapkiadó Vállalat, 1873–1945.
- Aleksič, J. (2013):** Slavič, Matija (1877–1958). V: Slovenska biografija. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi582424/#slovenski-biografski-leksikon> (zadnji pristop: 26. 3. 2020).
- Camplin, I. (2003):** Mojih 90 let. Murska Sobota, Stopinje.
- Fujs, M. (1999):** Prekmurci v dvajsetem stoletju. V: Balažič, J. & M. Fujs (ur.): Prekmurje na obrobju ali v stičišču evropskih komunikacij: zbornik referatov z znanstvene konference ob 80. obletnici priključitve Prekmurja k Sloveniji. Murska Sobota, Pokrajinski muzej, 65–75.
- Göncz, L. (2000):** Svojtstveni dogodki ob Muri leta 1919. V: Göncz, L. (ur.): A Mura mente és a trianoni békeszerződés = Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba. Lendava, Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 51–72.
- Göncz, L. (2001):** Muravidék, 1919 (A proletárdiktatúra időszaka a Mura mentén és a vidék elcsatolása). Vasi Szemle 2001/2, Vas Megye Közgyűlése, 55, 2, 147–167.
- Grafenauer, B. (1970):** Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919. Vprašanje jugoslovansko-avstrijske meje na pariški mirovni konferenci. V: Pleterski, J., Ude, L. & T. Zorn (ur.): Koroški plebiscit, razprave in članki. Ljubljana, Slovenska matica, 295–378.
- Gyáni, G. (2012):** The Memory of Trianon as a Political Instrument in Hungary Today. V: Miller A. & M. Lipman (ur.): Convolutions of Historical Politics. Budimpešta & New York, Central European University Press, 91–116.
- Hazemali, D. (2017):** The Battle of Galicia: The Disintegration of the AustroHungarian Land Forces on the Eastern Front in the First World War, With Special Emphasis on the Role of the Graz's III Corps and Slovenian Soldiers. Studia Historica Slovenica, 17, 1, 161–196.
- Ilešič, S. (1935):** Geografski pregled Slovenske krajine. V: Novak, V. (ur): Slovenska krajina: zbornik ob petnajstletnici osvobojenja. Beltinci, Konzorcij, 5–12.
- Jerič, I. (2000):** Moji spomini. Murska Sobota, Zavod sv. Miklavža.

Jerič, I. (2001): Zgodovina Madžarizacije v Prekmurju. Murska Sobota, Stopinje.

Kerec, D. (2003): Prekmurska zavest in slovenstvo. Zgodovinski časopis, 57, 1–2, 65–70.

Kerec, D. (2018): Prekmurje leta 1917. Studia Historica Slovenica, 18, 3, 811–826.

Kerec, D. (2019): Kulturnoprosvetne razmere na Slovenskem ob državnem prelomu leta 1918. Studia Historica Slovenica, 19, 2, 399–418.

Kokolj, M. (1981): Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919. V: Liška, J. & M. Ravbarja (ur.): Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979. Murska Sobota, Pomurska založba, 53–206.

Kontler, L. (2005): Madžarska zgodovina. Tisočletje v Srednji Evropi. Ljubljana, Slovenska matica.

Kovács, A. (2000): A magyar-szlovén nyelvhátár és a trianoni határ = Madžarsko-slovenska jezikovna meja ter trianonska meja. V: Göncz, L. (ur.): A Mura mente és a trianoni békeszerz dé s = Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba. Lendava, Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 100–113.

Kovács, A. (2013): Represija v Prekmurju med drugo svetovno vojno – primer internacije kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v Sárvár. Prispevki za novejšo zgodovino, 53, 1, 186–200.

Kovačič, F. (1926): Slovenska Štajerska in Prekmurje: zgodovinski opis. Ljubljana, Matica Slovenska.

Krizman, B. (1970): The Belgrade Armistice of 13. November 1918. The Slavonic and East European Review, 48, 110, 67–87.

Kunt, G., Balogh, L. B. & A. Schmidt (ur.) (2018): Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek. Budimpešta, Madžarski nacionalni arhiv & založba Libri.

Kyovsky, R. (1981): Trianonska pogodba in slovensko-ogrška meja. V: Liška, J. & M. Ravbar (ur.): Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979. Murska Sobota, Pomurska založba, 236–260.

Lažeta, A. (2019): Povsod pokažimo, da smo Slovenci: Kaj se je v Prekmurju godilo leta 1918 do poletja 1919. Murska Sobota, [samozal.] A. Lažeta.

Lipušček, U. (2019): Prekmurje v vrtincu Pariške mirovne konference 1919: Vloga ZDA in kartografa Douglasa W. Johnsona pri določanju slovenskih (prekmurskih) mej. Petanjci, Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija.

Lorenčič, D. (2019): 1919: Rdeče Prekmurje. Pekel, Zavod Volosov hram.

Mayer, L. & A. Molnár (ur.) (2008): Források a Muravidék Történetéhez: Viri za zgodovino Prekmurja: Zbirka dokumentov: 2. zvezek. Szombathely, Vas Megyei Levéltár, Arhiv županije Vas in Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, Arhiv županije Zala.

Mitrović, A. (1975): Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919–1920, Novi Sad, Prometej.

Munda Hirnök, K. & I. Slavec Gradišnik (2019): Meje in spomini nanje. Traditiones: zbornik inštituta za slovensko narodopisje, 48, 1, 27–75.

Novak, V. (ur.) (1935): Slovenska krajina: zbornik ob petnajstletnici osvobojenja. Beltinci, Konzorcij.

Paál, V. (2019): 100 éve történt: a tanácsköztársaság és a sajtó. V: NMHH. Dostopno na: https://nmhh.hu/cikk/202202/100_eve_tortent_a_tanacskozarsasag_es_a_sajto (zadnji pristop: 2. 11. 2020).

Perovšek, J. (2019a): Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918. Studia Historica Slovenica, 19, 2, 333–368.

Perovšek, J. (2019b): Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov 29. oktobra 1918 in njen narodno-zgodovinski pomen. Studia Historica Slovenica, 19, 2, 369–398.

Perovšek, J. (2007): Slovenska politika in vprašanje priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS 1918–1919. Prispevki za novejšo zgodovino, 47, 1, 53–64.

Rahten, A. (2018): Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje. Studia Historica Slovenica, 18, 2, 489–528.

Repe, B., Göncz, L., Kerec, D. & A. Kovács (2020): Zgodovinarji o Prekmurju. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=TG2nIWmreIY> (zadnji pristop: 25. 4. 2020).

Sedar, K. (2019): Prekmurje ob zgodovinski prelomnici: Zbornik izbranih dokumentov ob 100. obletnici priključitve Prekmurja in združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom. Murska Sobota, Pokrajinska in študijska knjižnica.

Slavič, M. (1921): Prekmurje. Ljubljana, Slovensko krščansko-socialna zveza.

Slavič, M. (1935a): Prekmurske meje v diplomaciji. V: Novak, V. (ur.): Slovenska krajina: zbornik ob petnajstletnici osvobojenja. Beltinci, Konzorcij, 83–103.

Slavič, M. (1935b): Narodnost in osvoboditev Prekmurja. V: Novak, V. (ur.): Slovenska krajina: zbornik ob petnajstletnici osvobojenja. Beltinci, Konzorcij, 46–83.

Slavič, M. (1999): Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki (Murska Sobota, Pomurska založba).

Slovenska biografija (2013): Viljem Tkalec (1894–?). V: Slovenska biografija. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi702024/#slovenski-biografski-leksikon> (zadnji pristop: 27. 3. 2020).

Smej, J. (1992): Psalmi vaškega župnika. Celje, Mohorjeva založba.

Šebjanič, F. (1981): Politična in vojaška dogajanja v Prekmurju po zlomu Avstro-Ogrske v luči madžarskega tiska. V: Liška, J. & M. Ravbarja (ur.): Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979. Murska Sobota, Pomurska založba, 318–323.

Šentlja, J. et al. (1978): Mihály Károlyi. V: Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda 4 (IZ-Kzy). Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 288–289.

Šiftar, V. (1989): Prekmurje 1918–1920 (okupacija). Časopis za zgodovino in narodopisje 60, 25, 1, 33–53.

Šlebinger, J. (2013): Ivanóczy, Franc (1857–1913). V: Slovenska biografija. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi245280/#slovenski-biografski-leksikon> (zadnji pristop: 2. 5. 2020).

Šlebinger, J. (2013): Klekl, Jožef (1874–1948). V: Slovenska biografija. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi275376/#slovenski-biografski-leksikon> (zadnji pristop: 27. 3. 2020).

Štih, P., Ajlec, K. & A. Kovács (ur.) (2020): Mi vsi živeti ščemo: Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice: zbornik prispevkov mednarodnega in interdisciplinarnega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Ljubljana, 29.-30. maj 2019. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Ude, L. (1979): Boj za severno mejo 1918/1919 v Prekmurju. V: Kuster, J. (ur.): Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo 1918–1919. Maribor, Klub koroških Slovencev, Sklad Prežihovega Voranca & Ljubljana, Zveza prostovoljcev-borcev za severno slovensko mejo 1918–1919, 114–117.

Ude, L. (1976): Boj za slovensko mejo 1918/1919 v Prekmurju. Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino, 24, 2, 84–89.

Ude, L. (1977): Boj za severno slovensko mejo 1918–1919. Maribor, Obzorja.

Vinaver, V. (1971): Jugoslavija i Mađarska 1918–1933. Beograd, Institut za savremenu istoriju.

Vrbnjak, V. (2007): Prekmurje po prvi svetovni vojni. V: Kuzmič, F. (ur.): Zbornik soboškega muzeja 9–10. Murska Sobota, Pokrajinski muzej, 71–116.